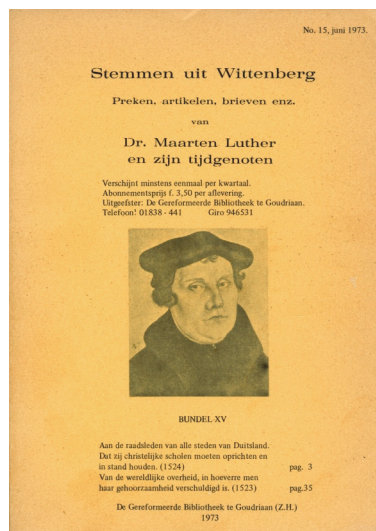

Van wereldlijke overheid, in hoeverre men haar gehoorzaamheid verschuldigd is

Martin Luther (1523)

Bron:

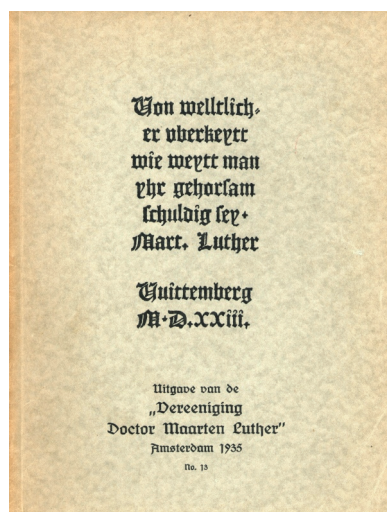
Maarten Luther, *Stemmen uit Wittenberg*, Bundel XV, p. 35-88. Goudriaan: Gereformeerde Bibliotheek, 1973.

De gebruikte bron bleek een heruitgave (zonder enige bronvermelding!) in gemoderniseerde spelling van:

M. Luther (1523): *Van wereldlijke overheid, in hoeverre men haar gehoorzaamheid verschuldigd is*. Vertaald en toegelicht door W.J. Manger, Evang.-Luthersch Predikant te Tiel. Amsterdam: "Vereeniging Doctor Maarten Luther", 1935.

De delen I en II zijn (met enkele taalkundige wijzigingen, en zonder noten) ook te vinden op: <https://www.checkluther.com/wp-content/uploads/1523-Over-de-wereldlijke-overheid-in-hoeverre-men-haar-gehoorzaamheid-verschuldigd-is.pdf>

Bij de hierna volgende digitale bewerking is in hoofdzaak de versie van 1973 aangehouden, met tussen [] verwijzingen naar de pagina's daarvan, en de voetnoten gewijzigd in eindnoten.

Bewerking: René van der Schans, 2017
r.vanderschans@hccnet.nl

Lettertypen: Calibri en Erasmus MMXVI

[37] De doorluchtige, hooggeboren Vorst en Heer, de Heer Johannes, Hertog van Saksen, landgraaf in Thüringen en markgraaf te Meiszen, mijn genadige Heer, genade en vrede in Christus.

Wederom ^{37:1} dwingen mij, doorluchtige, hooggeboren Vorst, genadige Heer, de nood en het verzoek van vele lieden, bovenal de begeerte van uw vorstelijke Genade, te schrijven over de wereldlijke overheid en haar zwaard, hoe men dit als Christen gebruiken moet en in hoeverre men daaraan gehoorzaamheid verschuldigd is. Want zij zijn getroffen door het woord van Christus, Mattheüs 5:39: "Gij zult de boze (mens) niet weerstaan, maar wees toegevend jegens uw tegenstander, en wie u de rok ontnemt, laat die ook de mantel." En Rom. 12:19: "Mij is de wraak, spreekt de Heere, Ik zal vergelden." Welke spreuken ook de vorst Volusianus lang geleden aan S. Augustinus voorhield, toen hij bestreed, dat de christelijke leer de bozen verlossing zou geven kwaad te doen en (leerde), dat zij in 't geheel niet kon worden verenigd met het wereldlijke zwaard.

Evenzo hebben ook de sofisten ^{37:2} in de hogescholen zich eraan gestoten, daar zij die beide niet met elkander konden rijmen. Opdat zij namelijk de vorsten niet tot heidenen zouden maken, hebben zij geleerd, dat Christus dat niet heeft geboden maar 't slechts heeft aangeraden aan de volkommenen. Zodoende moest Christus een leugenaar worden en ongelijk hebben, opdat de vorsten er met eer zouden afkomen. Want zij konden de vorsten niet verheffen, of ze moesten Christus omlaag stoten, die blinde, ellendige sofisten. En zo diep is hun venijnige dwaling alom ingeworteld, dat iedereen die leer van Christus voor "raadgevingen" aan de volkommenen en niet voor dwingende "geboden", bedoeld voor alle Christenen, houdt; zó ver zijn ze gegaan, dat ze ook de volkomen stand van de bisschoppen, ja zelfs de meest [38] volkomen stand van de paus, niet alleen de onvolkomen stand van de wereldlijke overheid, veroorloofd hebben, het zwaard te voeren, ja, dit aan niemand op aarde zozeer toegekend hebben als juist aan genen. Zo geheel en al zijn de sofisten en hogescholen van de duivel bezeten, dat ze zelfs niet zien, wat en hoe ze spreken en leren.

Ik hoop echter, dat ik de vorsten en de wereldlijke overheid zodanig moge onderrichten, dat zij Christenen blijven en Christus de Heere, en nochtans de "geboden" van Christus niet terwille van zichzelf tot "raadgevingen" behoeven te maken. Dat wil ik uw vorstelijke Genade tot een onderdanige dienst, en ieder, die het nodig heeft, tot nut, en Christus, onze Heere, tot lof en prijs doen. Hiermede beveel ik uw vorstelijke Genade met al uw verwanten aan in Gods genade, aan welke Gij U liefderijk moogt bevelen. Amen.

Te Wittenberg, op Nieuwjaarsdag 1523.

Uwer vorstelijke Genade onderdanige

Martinus Luther

[39] Tevoren heb ik een boekje aan de Duitse adel geschreven en aangetoond, waarin zijn christelijk ambt en werk bestaat; maar hoe zij ernaar gehandeld hebben, staat duidelijk genoeg voor ogen ^{39:1}. Daarom moet ik mij op andere wijze beijveren en nu schrijven, wat zij moeten laten en niet mogen doen. En ik hoop ^{39:2}, dat zij zich daarnaar evenzo zullen richten; als zij zich naar dat andere gericht hebben, opdat zij immers vorsten blijven en vooral nooit Christenen worden. Want God de Almachtige heeft onze vorsten dol gemaakt, zodat zij niet anders menen, dan dat ze maar doen kunnen en hun onderdanen bevelen, wat ze willen (en de onderdanen dwalen ook door te geloven, dat ze verschuldigd zijn dat alles op te volgen). En zij gaan nu reeds zover, dat ze begonnen zijn de mensen te bevelen, boeken van zich weg te doen, en te geloven en aan te nemen, wat zij als juist aangeven; waarmede zij zich verstiten, ook in het gestoelte Gods te gaan zitten en de gewetens en het geloof te bedillen en volgens hun dolgeworden brein zelfs de Heilige Geest de les te lezen. Niettemin beweren zij, dat men hun dit niet mag zeggen en dat men hen nog genadige heren noemen moet.

Zij schrijven en laten door plakaten bekend maken, dat de keizer het heeft bevolen ^{39:3} en dat ze christelijke, gehoorzame vorsten willen zijn; net alsof het hun ernst was en alsof men

niet zou bemerken, dat zij het achter de mouw hebben. Want we zouden eens zien, als de keizer hun bijvoorbeeld een kasteel of een stad ontnam, of hun iets anders beval, dat niet in de haak was, hoe handig ze er iets op zouden vinden, om de keizer te weerstaan en ongehoorzaam te zijn. Nu het er echter op aankomt, de arme man te villen en hun moedwil aan Gods Woord te koelen, nu moet het gehoorzaamheid aan het keizerlijk gebod heten. Zulke lieden noemde men vroeger schurken; nu moet men ze christelijke, gehoorzame vorsten noemen. En toch staan ze niemand toe, verhoord of tot verantwoording geroepen te worden, hoezeer men zich daartoe ook bereid verklaart, wat voor hen zelf toch waarlijk een onverdragelijk ding zou zijn, als de keizer of iemand anders zo met hen te werk ging. Dat zijn nu de vorsten, die in Duitse landen het keizerrijk helpen besturen; [40] daarom moet het wel in alle landen zo fijn toegaan, als we dan ook zien.

Aangezien dan het woeden van die dwazen slechts dient tot verdelging van het christelijk geloof, verloochening van het goddelijke Woord en tot lastering van de goddelijke majesteit, wil en kan ik tegenover mijn ongenadige heren en toornige jonkers niet langer blijven toezien en moet hun ten minste met woorden weerstaan. En waar ik hun afgod, de paus, niet heb gevreesd, die mij de ziel en de hemel dreigt te ontnemen, daar moet ik ook tonen, dat ik zijn schubben ^{40:1} en waterblazen ^{40:2} niet vrees, die mij het lichaam en de aarde dreigen te ontnemen. God geve dat zij moeten blijven toornen tot de grijze pijen vergaan ^{40:3}, en helpe ons, dat wij door hun dreigen niet omkomen.

Amen.

De wereldlijke overheid is een verordening Gods.

Ten eerste moeten wij aan de begrippen wereldlijk recht en zwaard (n.l. van de overheid) een hechte grondslag geven, opdat niemand betwijfelt, dat deze door Gods wil en verordening in de wereld zijn. De teksten nu, waarop dit berust, zijn deze: Rom. 13:1 en vervolgens: “een ieder zij onderdanig aan de overheid, die macht over hem heeft; want er is geen overheid dan van God. En overal waar een overheid is, is zij door God ingesteld. Wie zich nu tegen de overheid verzet, die weerstaat Gods instelling; en wie deze weerstaat, zal over zichzelf het oordeel brengen.” Evenzo 1 Petrus 2:13 en vervolgens: “weest onderdanig aan alle menselijke instelling, hetzij de koning als de voornaamste, hetzij de landvoogden, als die door hem gezonden zijn tot bestraffing van de misdadigers en tot lof van de vromen.”

Ook is het recht van dit zwaard er van af het begin van de wereld geweest. Want toen Kaïn zijn broeder Abel versloeg, vreesde hij zo zeer, dat men hem zou doden, dat God daar ook een bijzonder verbod voor opstelde en het zwaard om zijnentwil ophief, opdat niemand hem doden mocht ^{41:1}. En daarvoor zou Kaïn niet bevreesd geweest zijn, als hij niet gezien had en van Adam gehoord had, dat men de moordenaars moest doden. Daarenboven heeft God het met uitdrukkelijke woorden na de zondvloed wederom vastgesteld en bevestigd, waar Hij spreekt in Gen. 9:6: “wie mensenbloed vergiet, diens bloed zal ook door mensen vergoten worden.” Dit moet echter niet als een plaag en straf van God over de moordenaars worden opgevat – want vele moordenaars blijven door boete of gunst levend en sterven zonder zwaard –, maar het wordt van het recht van het zwaard gezegd, n.l. dat een moordenaar de dood schuldig is en men hem van rechtswege door het zwaard moet doden. Al zou nu het recht verhinderd worden of het zwaard in gebreke blijven, zodat een moordenaar een natuurlijke dood sterft, daarom [42] is de Schrift niet in dwaling, als zij zegt: als iemand mensenbloed vergiet, dan moet zijn bloed door mensen vergoten worden. Want de mensen zijn zelf de

schuld of de oorzaak, dat zulk een recht door God bevolen, niet wordt uitgevoerd; zoals trouwens ook andere geboden Gods overtreden worden.

Daarna is het ook door de wet van Mozes bevestigd in Exodus 21:14: “wie met moedwil iemand doodt, die moet men van Mijn altaar rukken, opdat hij gedood wordt.” En aldaar nogmaals, vs. 24: lijf om lijf, oog om oog, tand om tand, voet om voet, hand om hand, wond om wond, buil om buil. Daarenboven bevestigt Christus het ook, daar Hij tot Petrus sprak in de hof: “wie het zwaard neemt, zal door het zwaard vergaan”, Matth. 26:52. Hetwelk ook evenals het woord in Gen. 9:6 te verstaan is: “Wie mensenbloed vergiet, enz.” En zonder twijfel wijst Christus met dit woord daarop en brengt Hij deze tekst daarmee in het geding en wil Hij hem daarmee bevestigen. Evenzo leert ook Johannes de Doper; toen de krijgsknechten hem vroegen, wat zij moesten doen, sprak hij: “doet niemand geweld noch onrecht aan en vergenoegt u met uw soldij.” Ware het zwaard (de krijgsdienst) niet een goddelijke instelling, dan had hij ze moeten aanraden af te treden, daar hij het volk volkomen moest maken en recht christelijk moest onderwijzen. Alzo is het zeker en duidelijk genoeg, hoezeer het Gods wil is, het wereldlijke zwaard en het wereldlijke recht te handhaven tot bestraffing van de slechten en tot bescherming van de vromen.

Ten tweede. Daartegenover klinkt nu machtig, hetgeen Christus spreekt Matth. 5:38 en vervolgens: “gij hebt gehoord, dat tot de ouden gezegd is: oog om oog, tand om tand. Ik echter zeg u: gij zult de boze (mens) niet weerstaan, maar zo iemand u een slag geeft op uw rechterwang, bied die ook de andere; zo iemand met u wil rechten en u de rok nemen, laat die ook de mantel; en zo iemand u dwingt één mijl te gaan, zo ga er twee met hem.” Evenzo ook Paulus (Rom. 12:19): “mijne geliefden, wreekt uzelf niet, maar geeft ruimte aan de toorn Gods, want er staat geschreven: Mij is de wraak. Ik zal vergelden, spreekt de Heere.” Evenzo Matth. 5:44: “hebt uw vijanden lief, doet wel degenen, die u haten.” En 1 Petr. 3:9: “niemand vergelde kwaad met kwaad, noch scheldwoord met scheldwoord.” Deze en dergelijke spreuken

klinken wel zó beslist, alsof de Christenen in het Nieuwe Testament geen wereldlijk zwaard zouden [43] mogen dragen.

Daarom zeggen ook de sofisten, dat Christus de wet van Mozes daarmee heeft opgeheven en zij maken van dergelijke geboden raadgevingen ^{43:1} voor de volkommenen en delen de christelijke leer en de christelijke stand zo in twee delen. Het ene deel noemen zij de stand van de volkommenen, aan welke zij de raadgevingen toewijzen; het andere noemen zij die van de onvolkommenen, aan welke zij de geboden toewijzen. En dat doen zij enkel en alleen door hun eigen misdadigheid en moedwil, zonder enige Schriftuurlijke grond en zij zien niet, dat Christus terzelfder plaatse Zijn leer zo duidelijk ons voorhoudt, dat Hij ook het kleinste gebod niet wil laten ontbinden en allen ter helle verdoemt, die hun vijanden niet liefhebben. Daarom moeten wij daarover anders oordelen, en wel zo, dat de woorden van Christus algemeen geldig blijven voor iedereen, hij zij “volkomen” of “onvolkomen.” Want volkomenheid of onvolkomenheid is niet afhankelijk van werken, vormt ook geen aparte uiterlijke stand onder de Christenen, maar ligt in het hart, in het geloof en in de liefde, zó, dat wie vast gelooft en innig liefheeft, die is volkomen, hij zij naar het uiterlijk man of vrouw, vorst of boer, monnik of leek. Want geloof en liefde maken geen sekten of uitwendige verschillen ^{43:2}.

Ten derde: hier moeten wij Adams kinderen en alle mensen in twee groepen indelen: de eersten behorende tot het Rijk Gods, de anderen tot het rijk van de wereld. Tot het Rijk Gods behoren allen, die waarachtig in Christus geloven en onder Hem staan. Want Christus is de Heere en Koning in het Rijk Gods zoals de tweede Psalm zegt in vers 6 en de gehele Heilige Schrift; en daarom is Hij ook gekomen, opdat Hij het Rijk Gods in de wereld zou stichten en opbouwen. Daarom spreekt Hij ook voor Pilatus (Joh. 18:36 en vervolgens): “Mijn Rijk is niet van deze wereld, maar wie uit de waarheid is, die hoort Mijn stem.” En daarom vermeldt Hij telkens in het evangelie het Rijk Gods en spreekt in Matth. 3:12: “bekeert u, want het Rijk Gods is nabij gekomen”; evenzo Matth. 6:33: “zoekt eerst het Rijk Gods en Zijn gerechtigheid.” Ook noemt Hij het evangelie

een evangelie [44] van het Rijk Gods, omdat het het Rijk Gods onderwijst, regeert en in stand houdt.

Ziet, deze mensen hebben zwaard noch recht van de wereldlijke overheid van node. En als het gehele mensdom bestond uit goede Christenen d.i. uit goede gelovigen, dan zou geen vorst, koning, heer, zwaard of recht nodig of nuttig zijn (want waartoe zouden deze hun dienen?), daar zij de Heilige Geest in ‘t hart dragen, die hen leert, en maakt, dat zij niemand onrecht doen, iedereen liefhebben en van iedereen gaarne en blijmoedig onrecht, ja ook de dood, ondergaan. Waar uitsluitend onrecht geleden en recht gedaan wordt, daar is geen getwist, gekijf, rechtspraak, rechter, straf, recht of zwaard nodig. Daarom is het onmogelijk, dat zwaard en recht van de wereldlijke overheid onder Christenen iets te doen zouden hebben, daar zij uit zichzelf veel meer doen, dan alle recht en lering kunnen eisen. Zoals Paulus zegt in 1 Tim. 1:19: “de rechtvaardige is geen wet gegeven, maar de onrechtvaardige.” En waarom? Daarom, omdat de rechtvaardige uit zichzelf alles en meer doet, dan alle rechten eisen. Maar de onrechtvaardigen doen niets rechtvaardigs. Daarom hebben zij het recht nodig, dat hen leert, dwingt en dringt goed te doen. Een goede boom heeft geen leer of recht nodig om goede vruchten te dragen, maar zijn natuur brengt het met zich mede, dat hij zonder enig recht of onderricht voortbrengt, wat naar zijn aard is. Want dat zou toch wel een grote dwaas zijn, die voor een appelboom een boek vol wetten en rechten zou maken, hoe hij appels en geen doornen moest voortbrengen, daar hij het van nature beter doet dan de ander het met al zijn boeken kan beschrijven of gebieden. Zo zijn ook alle Christenen, door hun geest en hun geloof bezielde, alleszins van nature geneigd, het goede en rechtvaardige te doen, meer dan men hen met alle wetten leren kan en hebben voor zichzelf wet noch recht van node.

Maar nu zegt gij: “waarom heeft God zoveel wetten gegeven aan alle mensen en leert Christus in het evangelie zoveel wat wij moeten doen?” Daarover heb ik reeds eerder in de postille en elders ^{44:1} veel geschreven. Om nu kort te gaan, Paulus zegt: “de wet is gegeven terwille van de onrechtvaardigen” (1. Tim.

1:9), [45] d.w.z. dat degenen, die geen Christenen zijn, door de wet, althans naar het uiterlijke, van slechte daden worden afgehouden, zoals wij verder horen zullen. Daar nu geen mens van nature Christen of ook maar vroom is, maar allen zondaren en slecht zijn, houdt God hen allen door de wet ervan terug, dat zij het zouden wagen hun slechtheid moedwillig met daden te uiten. Bovendien kent Paulus aan de wet nog een taak toe (Rom. 7:7 en Gal. 3:19 en 24) n.l. dat zij onderricht in kennis van de zonde, opdat zij de mensen verootmoedigt tot de genade en het geloof in Christus. Zo doet ook Christus in Matth. 5:39, waar Hij leert, dat men de boze niet moet weerstaan, waarmee Hij de wet verklaart en leert, hoe een goed Christen zich behoort te gedragen, gelijk wij verder horen zullen.

Ten vierde: tot het rijk van de wereld en onder de wet behoren allen, die geen Christenen zijn. Want daar weinigen geloven en slechts de minderheid zich gedraagt, gelijk de Christen betaamt, n.l. dat hij de boze niet weerstaat, ja, dat hijzelf geen kwaad doet, heeft God voor hen behalve de christelijke stand en het Rijk Gods nog een ander bestuur ingesteld en ze onderworpen aan het zwaard, opdat zij, ofschoon ze graag zouden willen, toch hun boosheid niet zouden kunnen tonen, en ook al doen ze kwaad, dat ze het dan toch niet zonder vrees voor straf, noch ook met vrede en geluk kunnen doen. Gelijk men een wild, boosaardig dier aan ketenen en banden legt, opdat het niet kan bijten en kan verscheuren naar zijn aard, ofschoon het graag zou willen; wat toch een tam en mak dier niet nodig heeft, dat zonder kettingen en banden nochtans onschadelijk is. Want als dat wereldlijke zwaard niet bestond – aangezien de gehele wereld slecht en onder duizenden nauwelijks één echte Christen is – zou de één de ander verslinden, zodat niemand vrouw en kinderen onderhouden, zichzelf voeden en God dienen kon, waardoor de wereld tot een woestijn zou worden. Daarom heeft God de twee soorten van bestuur ingesteld: het geestelijke, dat door de Heilige Geest Christenen en vrome lieden maakt, onder Christus, en het wereldlijke, dat de niet-Christenen en slechten in toom houdt, opdat zij, naar het uiterlijke, vrede bewaren en zich stil moeten houden tegen wil en dank ^{45:1}. Zo legt Paulus

[46] ook het wereldlijke zwaard uit (Rom. 13:3): “niet voor de goede werken, maar voor de kwade zijn de overheden te vrezen.” En Petrus zegt in zijn eerste brief 2:14: het is “tot straf van de misdadigers” gegeven.

Als nu iemand de wereld volgens het evangelie wilde regeren en alle wereldlijke recht en zwaard opheffen en zou beweren, dat allen gedoopt en Christenen waren, onder wie het evangelie dus niet wil, dat recht of zwaard bestaan en voor wie ze ook niet nodig zijn, eilieve, raad eens, wat zou zo iemand bewerken? Hij zou voor de wilde en verscheurende dieren de banden en kettingen losmaken, zodat ze iedereen konden stukbijten en stukrijten, en zou tevens beweren, dat het zijn tamme en makke beestjes waren. Ik zou het echter aan mijn wonden wel voelen: Zo zouden de slechte mensen onder de naam van Christenen de evangelische vrijheid misbruiken, hun schurkerij bedrijven en zeggen, dat ze Christenen waren en aan geen wet of zwaard onderworpen; gelijk nu reeds sommigen tieren en razen ^{46:1}.

Tot zulken moest men zeggen: ja, weliswaar zijn Christenen ter wille van zichzelf aan geen recht of zwaard onderdanig en hebben zij die ook niet nodig; maar zie eerst, dat ge de wereld vol echte Christenen krijgt, voordat gij haar volgens Christendom en evangelie regeert. Dat zal u echter nooit gelukken. Want de wereld en de grote menigte is en blijft on-christelijk, ofschoon ze allen gedoopt en Christenen heten. Maar de Christenen wonen, gelijk men zegt, ver van elkander. Daarom kan het nooit gebeuren, dat een christelijk bestuur algemeen wordt in de wereld, zelfs niet eens over één land of grote menigte; want de slechten zijn altijd veel meer in getal dan de vromen. Daarom: het aan te durven een geheel land of de wereld met het evangelie te regeren, dat is hetzelfde, als wanneer een herder in één stal wolven, leeuwen, arenden en schapen bijeen deed en elk vrijuit te midden van de anderen liet gaan en zou zeggen: “ziedaar, weidt u en weest vroom en vreedzaam onder elkander, de stal staat open, weide hebt gij genoeg, honden en knuppels hebt ge niet te vrezen”. Hier zouden de schapen wel vrede houden en zich op deze manier vreedzaam laten weiden en regeren; maar zij zouden [47] niet lang leven en geen dier zou er overblijven.

Daarom moet men de beide soorten van bestuur nauwkeurig scheiden en beide laten bestaan: het ene, dat godvrezend maakt; het andere, dat uiterlijk vrede scheidt en slechte daden afweert. Geen ervan is zonder het andere voldoende in de wereld. Want zonder Christus' geestelijke regering kan niemand vroom worden voor God door de wereldlijke regering. Zo gaat Christus' regering niet over alle mensen, maar te allen tijde zijn de Christenen in de minderheid en leven midden onder de niet-Christenen. Waar nu het bestuur of de wet van de wereld alleen regeert, daar moet louter huichelarij ontstaan, al zouden het ook Gods geboden zelf zijn. Want zonder de Heilige Geest in 't hart wordt niemand waarlijk vroom, hij doet nog zulke goede werken als hij kan. Waar echter het geestelijk bestuur alleen regeert over land en mensen, daar wordt aan de slechtheid vrije teugel gelaten en ruimte gegeven voor alle schurkerij, want de gewone wereld kan het niet aannemen en verstaan.

Daar ziet gij nu, waarnaar Christus' woorden heenwijzen, die wij boven vermeld hebben uit Matth, 5:39, dat de Christenen niet moeten twisten, noch het wereldlijke zwaard onder elk-ander moeten voeren. Welbeschouwd zegt Hij 't ook alleen tot Zijn geliefde Christenen. Die alleen nemen het ook aan en handelen er ook naar, maken er ook geen raadgevingen van, zoals de sofisten, maar zijn, door de Heilige Geest bezielde, van nature geneigd, niemand kwaad te doen en van iedereen gewillig kwaad te dulden. Als nu de gehele wereld uit Christenen bestond, dan gingen al deze woorden hun aan en zouden zij er naar doen. Nu zij echter geen Christenen zijn, zeggen die woorden hun niets en doen zij er ook niet naar, maar behoren zij tot een ander bestuur, waarbij men de niet-Christenen uiterlijk dwingt en dringt tot vrede en tot het goede.

Daarom heeft Christus ook geen zwaard gedragen en het in Zijn Rijk ook niet ingesteld, want Hij is een Koning over Christenen en regeert zonder wet alleen door Zijn Heilige Geest. Want ofschoon Hij het zwaard wettigt, heeft Hij het toch niet gebruikt; immers het is niet dienstig voor Zijn Rijk, waar enkel vromen wonen. Daarom mocht David eertijds niet de tempel bouwen, omdat hij veel bloed vergoten

had en het zwaard had gevoerd. Niet alsof hij daaraan onrecht had gedaan, maar omdat hij niet een profetische voorafspiegeling kon zijn van [48] Christus, Die zonder zwaard een vreedzaam Rijk zou regeren. Maar Salomo moest het doen, dat betekent "Frederik" ^{48:1} of "vreedzaam." Want hij had een vreedzaam rijk, waarmee het ware vreedzame Rijk van Christus, de rechte Frederik en Salomo, kon worden aangeduid. Evenzo hoorde men bij de gehele opbouw van de tempel nooit een ijzeren werktuig, zegt 1 Kon. 6:7. En dat alles daarom, omdat Christus zonder dwang of geweld, zonder wet of zwaard een vrijwillig volk zou hebben. Dat bedoelen de profeten in Ps. 110:3: "Uw volk zullen de vrijwilligen zijn"; en Jes. 11:9: "zij zullen niet doden noch leed doen op geheel Mijn heilige berg"; en Jes. 2:4: "zij zullen hun zwaarden tot ploegijzers en hun spiesen tot sikkels maken en niemand zal tegen de ander het zwaard opheffen en zij zullen voortaan niet meer leren oorlogen", etc. Wie deze en dergelijke teksten zo ver zou willen doorvoeren als de naam van Christus genoemd wordt, die zou de Schrift geheel verdraaien; maar zij zijn alleen gezegd van de echte Christenen, die zeker zo handelen onder elkander.

Ten vijfde. Nu zegt gij: daar dus de Christenen zwaard noch recht van deze wereld nodig hebben, waarom spreekt Paulus dan in Rom. 13:1 tot alle Christenen: "een ieder zij onderdanig aan de macht van de overheid"? En 1 Petr. 2:13: "weest onderdanig aan alle menselijke inzetting" enz., gelijk boven vermeld is? Antwoord: nu heb ik gezegd, dat de Christenen bij en onder elkaar en voor zichzelf geen recht of zwaard behoeven; want voor hen heeft het geen noodzaak of nut. Want daar een goed Christen niet voor zichzelf maar voor zijn naaste leeft en hem dient, zo doet hij, door de geaardheid van zijn geest, ook datgene, waaraan hij zelf geen behoefte heeft, maar wat voor zijn naaste nodig en nuttig is. Nu echter het zwaard een zeer nodig en nuttig ding is in de wereld, opdat allerwege de vrede bewaard, de zonde gestraft en de misdadiger gewerd wordt, zo stelt hij zich het allermeest gewillig onder het bewind van het zwaard, betaalt belasting ^{48:2}, eert de overheid, dient, helpt en doet alles, wat hij kan, tot bevordering van de macht, opdat zij gehandhaafd en geëerbiedigd blijft;

ofschon hij voor zichzelf niets daarvan nodig heeft of behoeft, want hij let daarop, wat anderen nuttig [49] en goed is, zoals Paulus leert in Rom. 13:7 en vervolgens. Evenzo doet hij ook alle andere werken van de liefde, zonder eigen voordeel. Want hij bezoekt de zieken niet, opdat hijzelf daarvan gezond wordt; hij spijzigt niemand, omdat hijzelf spijs nodig heeft; zo dient hij ook de overheid niet, omdat hij haar behoeft, maar omdat de anderen haar nodig hebben, opdat zij beschermd en de misdadigers niet nog erger worden. Want hijzelf komt daarbij niets te kort en zulk een dienst berokkent hem geen schade en brengt toch aan de wereld groot nut. En deed hij het niet, dan handelde hij niet als een Christen en bovendien tegen de liefde. Ook zou hij een slecht voorbeeld geven aan de anderen, die dan eveneens geen overheid boven zich zouden dulden, ofschoon ze geen Christenen waren. Zodoende zou het evangelie te schande worden, alsof het oproer leerde en eigenzinnige mensen kweekte, die niemand van nut of van dienst wilden zijn, terwijl het toch een Christen tot ieders knecht maakt. Zo gaf Christus de cijnspenning (Matth. 17:27) opdat Hij aan de overheid geen ergernis zou geven, terwijl Hij het toch niet behoefde te doen.

Zo ziet gij ook uit de woorden van Christus, boven uit Matth. 5:39 aangehaald, dat Hij wel leert, hoe de Christenen onder elkander geen wereldlijk zwaard of recht moeten gebruiken. Hij verbiedt echter niet, dat men dienstvaardig en onderdanig is aan hen, die het wereldlijk zwaard en recht bezitten. Maar juist omdat gij ze niet meer nodig hebt of dragen moogt, moet ge veeleer hen dienen, die niet zo ver gekomen zijn als gij en die ze nog nodig hebben. Of gij er al geen behoefte aan hebt, dat men uw vijand straft, zo heeft uw naaste, die ziek is, er nog wel behoefte aan. Hem moet gij helpen, opdat hij vrede heeft en opdat men tegen zijn vijand krachtig optreedt. Want slechts waar dit geschiedt, kan de macht van de overheid waarlijk geëerbiedigd worden. Christus zegt niet: "gij zult de overheid niet dienen noch haar onderdanig zijn." Maar: "gij zult de boze niet weerstaan." Alsof Hij wilde zeggen: "gedraag u zó, dat ge alles dult, opdat de macht van de overheid u niet behoeft te helpen en te dienen, of voor u niet nuttig en nodig behoeft te zijn, maar

omgekeerd, dat gij haar helpt en dient en haar nuttig en nodig bent. Ik wil hebben dat gij hoger staat en veel te edel bent, dan dat gij behoefte aan haar zoudt hebben, maar zij moet behoefte hebben aan u."

[50] Ten zesde. Nu vraagt gij: of dan ook een Christen het wereldlijk zwaard mag dragen en de slechten bestraffen, daar toch Christus' woorden zo klaar en duidelijk klinken ("gij zult de boze niet weerstaan"), dat de sofisten er een "raadgeving" van moesten maken? Antwoord: gij hebt nu twee punten gehoord. Ten eerste: dat onder Christenen het zwaard niet kan bestaan. Daarom kunt gij het over en te midden van Christenen, die het niet nodig hebben, niet voeren. Daarom moet gij uw vraag betrekken op de andere groep, die geen Christenen zijn, of gij het daar als Christen gebruiken moogt. Hier is het tweede punt n.l. dat u verschuldigd bent het zwaard te dienen en het moet bevorderen, waarmee ge kunt, het zij lijf, goed, eer of leven. Want het is een werk dat gij niet nodig hebt, maar dat voor de gehele wereld en voor uw naaste heel nuttig en nodig is. Daarom, wanneer ge zoudt zien, dat er gebrek was aan beulen, rakkers, rechters, heren of vorsten en gij u daartoe bekwaam acht, dan moet gij u daarvoor aanbieden en daarnaar dingen, opdat de onmisbare macht niet veracht zou worden of zou verslappen en ondergaan. Want de wereld kan haar niet missen. Dit is de reden. In dat geval zoudt ge geheel en al moeten overgaan in de dienst van anderen, om een werk te doen, dat niet u noch uw goed of eer, maar slechts de naaste en anderen nuttig was. En ge zoudt het ook niet doen in de mening, dat gij u wreken en kwaad met kwaad vergelden wilde, maar uw naaste ten goede en tot handhaving van de bescherming en de vrede van anderen. Want voor uzelf blijft ge bij het evangelie en houdt u aan Christus' Woord, dat gij gaarne de slag ook op uw andere wang verdraagt en bij de rok ook de mantel afstaat, wanneer het alleen u en uw zaak betreft.

Zo gaan dan deze beide heel goed samen, dat gij tegelijkertijd aan het Godsrijk en aan het rijk van de wereld voldoet, zo uiterlijk als innerlijk, tegelijk kwaad en onrecht verdraagt en toch kwaad en onrecht bestraft, tegelijk de boze niet weerstaat en toch weerstaat. Want met het ene

ziet gij op uzelf en op het uwe, met het andere op uw naaste en op het zijne. Wat u en het uwe betreft, houdt gij u aan het evangelie en lijdt gij onrecht als een goed Christen, voor uzelf; wat de ander en het zijne betreft, houdt gij u aan de liefde en lijdt geen onrecht, ten dienste van uw naaste. En het evangelie verbiedt dit ook niet, maar gebiedt het veeleer op andere plaatsen. Op die wijze hebben [51] alle heiligen van de aanvang van de wereld af het zwaard gevoerd, Adam en zijn nakomelingen. Zo voerde Abraham het zwaard, toen hij Lot, de zoon van zijn broeder, redde en de vier koningen versloeg (Gen. 14:14 en vervolgens), terwijl hij toch geheel en al een evangelisch man was. Zo sloeg Samuël, de heilige profeet, koning Agag (1 Sam. 15:33) en Elia de Baäl-priesters (1 Kon. 18:40). Zo hebben ook Mozes, Jozua, de kinderen Israëls, Simson, David en alle koningen en vorsten in het Oude Testament het zwaard gevoerd, evenzo Daniël en zijn vrienden Hananja, Azarja en Misael in Babylonië, evenzo Jozef in Egypte enzovoort.

Als iemand echter wilde beweren, dat het Oude Testament opgeheven was en geen geldigheid meer had, en dat men daarom de Christenen zulke voorbeelden niet kon voorhouden, dan antwoord ik: dat is niet zo. Want Paulus zegt in 1 Kor. 10:3 en vervolgens: “zij hebben dezelfde geestelijke spijs gegeten en dezelfde drank gedronken uit de Rots, welke is Christus, als wij.” D.w.z. zij hebben precies dezelfde geest en hetzelfde geloof aan Christus gehad als wij hebben en zijn evengoed Christenen geweest als wij ^{51:1}. Daarom: waarin zij recht gehandeld hebben, daarin doen alle Christenen recht, van het begin van de wereld tot aan het einde ^{51:2}. Want tijd en uiterlijke levenswijze maakt onder Christenen geen scheiding. Ook is het niet waar, dat het Oude Testament zo opgeheven is, dat men het niet mag houden, en ieder, die het hield, onrecht zou doen, gelijk Hiëronymus ^{51:3} en anderen verkeerd geleerd hebben. Maar het is zó opgeheven, dat het vrij staat ernaar te doen of het te laten ^{51:4} en het niet meer nodig is op straffe van verlies van zaligheid, gelijk het toentertijd was. Want Paulus zegt in 1 Kor. 7:19 en Gal. 6:15, dat noch voorhuid noch besnijdenis iets is, maar een nieuw schepsel in Christus; d.i. het is geen zonde, een voorhuid te hebben, zoals de Joden meenden, en het is ook

geen zonde zich te (laten) besnijden, zoals de heidenen meenden, maar [52] beide is vrij en goed, als men maar niet meent daardoor vroom of zalig te worden. Zo staat het ook met alle andere punten in het Oude Testament: hetzij men het laat of doet, het is geen van beide zonde, maar in alles staat het vrij het te doen of te laten. Ja, als het de naaste nuttig of nodig was ter zaligheid, dan moesten alle voorschriften gehouden worden. Want een ieder is verschuldigd te doen wat zijn naaste nuttig en nodig is, hetzij Oude of Nieuwe Testament, hetzij een Joodse of een heidense zaak, zoals Paulus leert in 1 Kor. 9:19. Want de liefde gaat door alles en boven alles en ziet slechts op hetgeen anderen nuttig en nodig is en vraagt niet of ‘t oud of nieuw is. Zo staat het ook bij de bovengenoemde voorbeelden, over het voeren van het zwaard, vrij of ge ze wilt navolgen of niet. Behalve waar ge ziet dat uw naaste het behoeft, daar dringt u de liefde datgene noodzakelijkerwijs te doen, wat u anders vrijstaat te doen of te laten. Met dien verstande, dat gij daardoor niet meent vroom of zalig te worden, gelijk de Joden zich door hun werken aanmatigden, maar dat moet ge aan het geloof overlaten, dat u zonder werken tot een nieuw schepsel maakt.

En opdat wij ‘t ook door het Nieuwe Testament kunnen bewijzen staat hier (n.l. in het N.T.) Johannes de Doper, die ongetwijfeld van Christus moest getuigen, Hem tonen en prediken. D.i. zijn leer moest volkomen nieuw-testamentisch en evangelisch zijn, als van één, die een waarlijk volkomen volk tot Christus moest leiden. Hij bevestigt het ambt van de krijgslieden en spreekt: “vergenoeft u met uw soldij.” Indien het nu onchristelijk geweest was het zwaard te dragen, dan zou hij ze daarvoor gestraft hebben en bevolen hebben, dat ze beide, soldij en zwaard, moesten laten varen, of hij zou hun de christelijke levenswandel niet op de rechte wijze geleerd hebben. Zo ook Petrus, toen hij tot Cornelius aangaande Christus predikte (Hand. 10:34 en vervolgens). Hij beval hem niet zijn ambt in de steek te laten, hetgeen hij toch gedaan zou hebben, als dit voor Cornelius een bezwaar zou geweest zijn in zijn Christen zijn. Bovendien kwam de Heilige Geest op hem, nog voordat hij gedoopt werd en Lucas prijst hem als een man van vrome gezindheid jegens de prediking van Petrus en

hekelte geenszins aan hem, dat hij een hoofdman van krijgslieden in dienst van de heidense keizer was. Wat nu de Heilige Geest bij Cornelius onveranderd heeft gelaten en niet heeft gestraft, behoren wij [53] billijkerwijze ook zo te laten en niet af te keuren. Een dergelijk voorbeeld geeft ook de kamerling uit Morenland (Hand. 8:27), die Filippus de evangelist bekeerde en doopte en in zijn ambt liet blijven en weer huiswaarts liet trekken, terwijl hij toch voor de koningin van Morenland niet zulk een machtig ambtsdrager had kunnen zijn zonder zwaard. Evenzo is het geweest met Paulus Sergius, landvoogd van Cyprus (Hand. 13:7), die Paulus bekeerde en toch landvoogd liet blijven over en te midden van heidenen. Evenzo hebben vele heilige martelaren gedaan, die, gehoorzaam aan de Romeinse heidense keizers, onder hen ten strijde trokken en ongetwijfeld daarbij mensen doodden, terwille van het behoud van de vrede. Zo vermeldt men aangaande S. Mauritius ^{53:1}, Achatius ^{53:2}, Gereon ^{53:3} en vele anderen onder keizer Julianus ^{53:4}. En boven dat alles staat er dit duidelijke, krachtige woord van Paulus geschreven (Rom. 13): “de overheid is door God ingesteld”, en: “de overheid draagt het zwaard niet tevergeefs, want zij is Gods dienaress, u ten goede en een wreekster over degene, die kwaad doet.”

Welaan, wees nu toch niet zo moedwillig om te zeggen: een Christen mag niet datgene doen, wat Gods speciale werk, instelling en scheppingsordening is. Anders zoudt ge ook moeten zeggen, dat een Christen niet mocht eten, drinken of huwen, want ook dat is Gods werk en instelling. Maar is dit zo, dan is het ook goed en kan iedereen het als Christen in acht nemen, zoals Paulus zegt in 1 Tim. 4:4: “want alle schepsel Gods is goed en niets is verwerpelijk voor de gelovigen en voor hen die de waarheid kennen.” Tot alle scheppingsordeningen Gods moet ge te allen tijde niet alleen eten en drinken, kleren en schoenen, maar ook heersersmacht en onderdanigheid, bescherming en straf rekenen ^{53:5}. In één woord: aangezien Paulus hier in Rom. 13 [54] zegt: de overheid is Gods dienaress, moet men van oordeel zijn dat zij niet alleen door de heidenen, maar door alle mensen in acht moet genomen worden. Want wat betekent het anders, als men zegt: zij is Gods

dienaress, dan dit: de overheid is van nature van zulk een geaardheid, dat men God daarmee dienen kan. Nu zou het toch heel onchristelijk zijn, als men zei, dat er een bepaalde manier om God te dienen was, die een Christen niet mocht in acht nemen, daar het niemand zo zeer past God te dienen, als juist Christenen. En het zou toch ook zeer goed en nodig zijn, dat alle vorsten echte goede Christenen waren. Want het zwaard en de overheid, als een bijzondere wijze om God te dienen, behoort bij Christenen boven alle andere mensen op aarde.

Daarom moet gij het zwaard en de overheid hoogachten, evenals het huwelijk of het akkerwerk of enig ander handwerk, door God ingesteld. Zoals nu een man God kan dienen in de echtelijke staat, door akkerwerk of handwerk, anderen ten nutte, en bereid moet zijn te dienen, als zijn naaste het nodig heeft, zo kan hij ook in de machtsuitoefening God dienen en moet hij daarin dienen, wanneer de nood van de naaste het eist. Want zij, die de misdaad straffen en het goede beschermen, zijn Gods dienaren en handwerkslieden. Maar het staat ook vrij het na te laten, als het niet nodig is, evenals huwen of akkerwerk bedrijven vrij staat, als het niet nodig is.

Nu zegt gij: waarom hebben dan Christus en de apostelen het overheidsambt niet bekleed? Antwoord: zeg mij, waarom Hij ook niet gehuwd is geweest of schoenmaker of kleermaker is geworden? Zou een levensstaat of ambt niet deugen, omdat Christus het niet bekleed heeft? Waar zouden dan alle soorten ambten blijven, behalve het predikambt, dat Hij alleen bekleed heeft? Christus heeft het Zijne bekleed, maar daarmee heeft Hij nog geen ander ambt verworpen. Het stond Hem niet vrij, het zwaard te voeren, want Hij moest slechts dat ambt bekleeden, waardoor Zijn Rijk bestuurd wordt en dat in de eigenlijke zin dienen moet voor Zijn Rijk. Nu behoort tot Zijn Rijk niet, dat Hij gehuwd, schoenmaker, kleermaker, akkerman, vorst, beul, of beulsknecht is; voorts behoort tot Zijn Rijk noch zwaard noch [55] wereldlijk recht, maar slechts Gods Woord en Geest. Daardoor worden de Zijnen innerlijk bestuurd. Dit ambt bekleedde Hij toenmaals en tot op heden en Hij verleent ons nog steeds de Geest en het Woord van God. En in dat ambt moesten Hem de

apostelen en alle geestelijke machtshebbers opvolgen. Want zij hebben met het geestelijke zwaard, het Woord van God, wel zoveel te doen, om dit hun handwerk op de rechte wijze te volvoeren, dat zij het wereldlijke zwaard rustig moeten ter zijde laten en het anderen moeten afstaan, die niet hebben te prediken, alhoewel het zoals gezegd met hun levensstaat niet in strijd is, het te gebruiken. Want een ieder neme zijn eigen beroep en werk waar. Daarom, ofschoon Christus het zwaard niet gevoerd of gepredikt heeft, zo is het toch voldoende, dat Hij het niet heeft verboden of opgeheven, maar het bekrachtigd heeft. Evenals het ook voldoende is, dat Hij de echtelijke staat niet opgeheven, maar bevestigd heeft, ofschoon Hijzelf geen vrouw genomen noch iets daar omtrent geleerd heeft. Want wie Hij was moest Hij uitsluitend betonen met zulk een levensstaat en werk, die uitdrukkelijk alleen tot bevordering van Zijn Rijk dienden, opdat men aan Zijn leven niet een grond en dwingend voorbeeld zou kunnen ontlennen, om te leren en te geloven, dat Gods Rijk niet zonder huwelijk en zwaard en dergelijke uiterlijke dingen zou kunnen bestaan (immers Christus' voorbeelden hebben een dwingende kracht) ^{55:1}. Want het hangt toch alleen van Gods Woord en Geest af wat het bijzondere ambt van Christus geweest is en wezen moest, als de hoogste Koning in dat Rijk. Nu echter niet alle Christenen hetzelfde ambt hebben (ofschoon zij het kunnen hebben), ^{55:2} kunnen zij gevoegelijk ook een ander hebben, waardoor God kan worden gediend.

Uit dit alles volgt nu wat het juiste begrip is van Christus' woorden (Matth. 5:39): "gij zult de boze niet weerstaan." Namelijk dat een Christen in staat moet zijn allerlei kwaad en onrecht te dulden, zichzelf niet wrekt, geen bescherming zoekt voor zichzelf [56] bij de rechter, maar dat hij in het geheel niet de wereldlijke machten het recht voor zichzelf nodig heeft. Maar voor anderen kan, ja moet hij wraak, recht, bescherming en hulp zoeken en daartoe doen, wat hij vermag. Evenzo moet de overheid, of uit zichzelf of op aansporing van anderen, hem helpen en beschermen zonder zijn eigen klacht, verzoek of aansporing. En als zij dit niet doet, moet hij zich laten onteren en schenden en de boze niet weerstaan, gelijk Christus' woorden luiden. En wees er van

verzekerd, dat deze leer van Christus niet een raadgeving aan de volkommenen is, zoals onze sofisten smadelijk en leugenachtig leren, maar een algemeen-geldig en streng gebod voor alle Christenen. Weet dus, dat zij, die zich wreken of bij de rechter om eigen goed en eer aankloppen en twisten, allemaal heidenen zijn onder de naam van Christenen. Want daaruit ontstaat niets dan onmin; dat zeg ik u! En richt u niet tot de grote menigte of naar de gewoonte; want er zijn weinig Christenen op aarde, twijfel daaraan maar niet. Bovendien, het Woord van God is heel iets anders, dan de gewoonte ^{56:1}.

Want hier ziet gij, dat Christus de wet niet opheft, waar Hij spreekt: "gij hebt gehoord dat tot de Ouden gezegd is: oog om oog; Ik echter zeg u: weerstaat de boze niet." Maar Hij legt de bedoeling van de wet uit, en hoe men haar moet opvatten, als wilde Hij zeggen: gij, Joden, meent dat het in Gods oog recht en goed gehandeld is, als gij met het recht in de hand het uwe terugneemt, en vertrouwt erop, dat Mozes heeft gezegd: oog om oog, enz. Ik echter zeg u dat Mozes daarom zulk een wet gegeven heeft wegens de slechte mensen, die niet tot Gods Rijk behoren, opdat deze zichzelf niet wreken of nog ergere dingen doen, maar door zulk een recht van boven af gedwongen worden het kwade te laten, en door recht en regering onder de overheid gesteld worden ^{56:2}. Gij echter moet u zo gedragen, dat gij zulk [57] een recht niet behoeft en begeert. Want ofschoon de wereldlijke overheid zulk een wet moet hebben, volgens welke zij de ongelovigen kan oordelen en gij haar ook zelf moogt gebruiken om anderen te oordelen, zo moogt gij voor uzelf en in eigen zaak haar niet zoeken of gebruiken, want gij hebt het Hemelrijk. Daarom moet gij het aardrijk overlaten aan wie het u ontnemt.

Welnu, daar ziet gij nu hoe Christus Zijn woorden niet zo bedoelt, dat Hij de wet van Mozes opheft of de wereldlijke macht verbiedt, maar Hij onttrekt de Zijnen eraan, opdat zij voor zichzelf er geen gebruik van zullen maken, maar haar overlaten aan de ongelovigen, die zij toch ook met zulk een recht kunnen dienen, aangezien er nu eenmaal niet-Christenen zijn en men niemand tot het Christendom dwingen kan. Dat echter Christus' woorden alleen de Zijnen betreffen, blijkt daaruit, dat Hij later

(Matth. 5:44) zegt, dat zij hun vijanden moeten liefhebben en volkomen zijn, gelijk hun hemelse Vader. Wie echter zijn vijanden liefheeft en volkomen is, die laat de wet liggen en gebruikt haar niet, om een oog voor een oog te eisen. Hij belet echter ook de niet-Christenen niet, die hun vijanden niet liefhebben en de wet wel gebruiken willen; ja, hij helpt mee, dat zulke wetten de misdadigers aanpakken, opdat ze niet nog ergere dingen doen.

Zo is nu, naar ik meen, het woord van Christus tot overeenstemming gebracht met de tekstwoorden, die het zwaard instellen en wel zo, dat de bedoeling deze is: het zwaard mag geen Christen voor zich en zijn zaak dragen of te hulp roepen; maar voor een ander kan en moet hij dat doen, opdat de misdadigheid ingetoomd en de vroomheid beschermd wordt. Evenals de Heere ook terzelfder plaatse (vs. 35-37) spreekt: een Christen mag niet zweren, maar zijn woord zij ja ja, nee nee; dat is: voor zichzelf en uit eigen wens of begeerte mag hij niet zweren. Als echter de nood, het nut of de zaligheid, of ook Gods eer het eist, dan moet hij zweren; zo neemt hij dan, anderen ten dienste, de verboden eed te baat, evenals hij, anderen ten dienste, het verboden zwaard te baat neemt. Evenzo zweren Christus en Paulus ook vaak ^{57:1}, om hun leer en getuigenis bij de mensen te bevorderen en geloofwaardig te maken. Zoals [58] men dan ook doet bij verbonden en verdragen, enz. Daarom zegt Ps. 63:12: "zij worden geprezen, die bij Zijn Naam zweren."

Hier gaat gij nu vragen, of dan ook de beulen, beulsknechten, juristen, advocaten en al wat tot deze klasse behoort, Christenen kunnen zijn en godzalig kunnen leven: Antwoord: als het dragen van overheidsambt en zwaard een dienen van God is, gelijk boven is aangetoond, dan behoort daartoe ook alles, waarin de overheid het zwaard nodig heeft. Er moet steeds iemand zijn, die de misdadigers gevangen neemt, aanklaagt, ter dood brengt, de goeden beschermt, vrijspreekt, verdedigt en redt. Daarom, als zij het doen in de overtuiging dat zij niet zichzelf daarin zoeken, maar alleen het recht en de macht helpen handhaven, opdat de misdadigers in toom gehouden worden, dan kunnen zij hun ambt gerust waarnemen, zoals niemand anders een ander handwerk als broodwinning waar-

neemt. Want, zoals gezegd, liefde tot de naaste ziet niet op het hare, ook niet hoe groot of gering, maar hoe nuttig en nodig de werken zijn voor de naaste of voor de gemeenschap.

Vraagt ge: hoe nu? zou ik dan niet voor mijzelf en voor mijn eigen zaak het zwaard te baat kunnen nemen in de overtuiging, dat ik daarmee niet het mijne zocht, maar alleen, dat het kwaad gestraft zou worden? Antwoord: zulk een wonder is niet onmogelijk, maar heel zeldzaam en gevaarlijk. Waar de geest rijk is, daar kan het wel geschieden. Zo lezen wij van Simson (Richt. 15:11), dat hij sprak: "ik heb hun gedaan, zoals zij mij gedaan hebben" ^{58:1}. Spr. 29:29 zegt daarentegen: "zeg niet: ik wil hem doen, gelijk hij mij gedaan heeft." En Spr. 20:22: "spreek niet: ik wil hem het kwade vergelden." Want Simson was door God daartoe opgeroepen, dat hij de Filistijnen zou tuchtigen en de kinderen Israëls moest redden. Ofschoon hij nu wel bij hen een aanleiding zocht en zijn eigen zaak voorwendde, toch deed hij het niet om zichzelf te wreken of het zijne te zoeken, maar anderen ten dienste en tot bestraffing van de Filistijnen. Maar dat voorbeeld mag niemand opvolgen, tenzij hij een waarachtig Christen, vol van de Heilige Geest is. Waar het menselijk [59] verstand ook zo wil handelen, zal men wel beweren niet het zijne te willen zoeken. Maar in de grond zal het onoprecht zijn, want zonder genade is het niet mogelijk. Daarom: word eerst als Simson, dan kunt ge ook handelen als Simson.

[61] DEEL II

Hoe ver de macht van de wereldlijke overheid reikt

Hier komen we tot het voornaamste deel van deze verhandeling. Want nadat wij geleerd hebben, dat er een wereldlijke overheid moet bestaan op aarde, en ook, hoe men als vroom Christen daarvan ook gebruik moet maken, moeten wij nu leren, hoe lang haar arm is en hoe ver haar hand reikt, opdat zij zich niet te ver uitstrekt en God in Zijn Rijk en bestuur aantast. En het is heel nodig dit te weten. Want er volgt een ondragelijke en gruwelijke schade uit, als men haar te veel ruimte geeft en het is evenmin zonder schade, als zij te kort gehouden wordt. Hier straft ze te weinig, daar straft ze te veel. Ofschoon het verdraaglijker is als zij naar deze kant zondigt en te weinig straft, aangezien het te allen tijde beter is, een schurk te laten leven dan een vroom man te doden, daar de wereld toch schurken heeft en moet hebben, maar arm is aan vrome mensen.

Ten eerste moet opgemerkt worden, dat de twee groepen van Adamskinderen, waarvan de ene tot het Rijk Gods onder Christus behoort en het andere tot het rijk van de wereld onder de overheid (zoals boven gezegd is) tweeërlei wetten hebben. Want elk rijk moet zijn eigen wetten en rechten hebben en zonder wet kan geen rijk noch bewind bestaan, gelijk de dagelijkse ervaring dat voldoende aantoonst. Het wereldlijk bestuur heeft wetten, die zich niet verder uitstrekken dan over lichaam en goed en al wat tot het uiterlijke behoort op aarde. Want over de ziel kan en wil God niemand laten regeren, dan alleen Zichzelf. Daarom, waar de wereldlijke macht zich aanmatigt aan de ziel de wet te stellen, daar tast zij God in Zijn bestuur aan en verleidt en verderft slechts de zielen. Dat willen we zo duidelijk maken, dat men het moet aannemen, opdat onze adellijke heren, de vorsten en bisschoppen, zien, wat voor dwazen zij zijn, als zij de mensen met hun wetten en geboden willen dwingen zus of zo te geloven.

Als iemand aan een ziel een menselijke wet oplegt, dat ze zus of zo geloven moet, al naar dat 't die mens aanstaat, dan is Gods Woord daar zeker niet aanwezig. En is Gods Woord er

niet, dan is het ook onzeker, of God het hebben wil. Want men [62] kan er nooit zeker van zijn of datgene, dat Hij niet beveelt, Hem wel behaagt; ja, men is er zelfs zeker van, dat het Hem niet behaagt. Want Hij wil, dat ons geloof louter en alleen op Zijn Woord gegrondvest is, zoals Hij spreekt in Matth. 16:18: "op deze steenrots wil ik Mijn Kerk bouwen" en in Joh. 10:27 en 5: "Mijn schapen horen Mijn stem en kennen Mij; maar de stem van de vreemden horen zij niet, maar zij vluchten voor hen." Daaruit volgt, dat de wereldlijke macht de zielen in de eeuwige dood drijft met zulk een misdadig gebod, want zij dwingt iets te geloven, als zou het vast en zeker Gode behaaglijk wezen, terwijl het toch onzeker is, ja, terwijl het zelfs zeker is, dat het Hem mishaagt, daar geen duidelijk Woord van God aanwezig is. Want wie datgene voor zeker aanneemt, wat onjuist en onzeker is, die verloochent de waarheid, welke is God Zelf, en gelooft aan leugens en dwalingen en beschouwt als juist, wat onjuist is.

Daarom is het wel een bovenmate dwaas ding, als zij bevelen, dat men de kerk, de kerkvaders en concilies moet geloven, ofschoon Gods Woord dat nergens zegt. Duivels-apostelen bevelen zo iets en niet de Kerk ^{62:1}, want de Kerk beveelt niets, of zij moet zeker weten, dat het Gods Woord is. Zoals Petrus in 1 Petrus 4:11: "wie spreekt, die spreke als Gods Woord." Ze zullen echter lang niet kunnen bewijzen, dat de uitspraken van de concilies Gods Woord zijn. Veel dwazer is het echter nog, als men zegt: "de koningen en vorsten en de grote menigte geloven ook alzo" ^{62:2}. Eilieve, we zijn niet gedoopt in de naam van koningen, vorsten of de grote massa, maar in de Naam van Christus en van God Zelf. We heten ook niet koningen, vorsten of de massa, maar wij heten Christenen. Niemand mag en kan de ziel bevelen, tenzij hij haar de weg ten hemel wijst. Dat kan echter geen mens doen, dat kan God alleen. Daarom: in zaken, die de zaligheid van de ziel betreffen, mag niets dan alleen Gods Woord geleerd en aangenomen worden. Voorts: ofschoon ze grote dwazen zijn, moeten zij toch toegeven, dat zij geen macht over de zielen hebben. Want geen mens kan een ziel doden of levend maken, ten hemel of ter helle zenden. En of ze dat van ons al niet willen aannemen, daar zal Christus Zelf het krachtig [63] genoeg

betuigen, waar Hij spreekt in Matth. 10:28: “weest niet bevreesd voor degenen, die het lichaam doden en daarna niets meer kunnen doen; maar vreest veeleer Hem, die, nadat Hij het lichaam gedood heeft, macht heeft in de hel te werpen.” Ik meen stellig, dat hier duidelijk genoeg aan alle mensen de ziel uit handen is genomen en alleen onder de heerschappij van God is gesteld.

Zeg mij nu eens, hoeveel verstand die mens hebben moet, die op die plaats bevelen uitvaardigt, waar hij in ‘t geheel geen macht heeft? Wie zou die mens niet voor onzinnig houden, die de maan beval te schijnen, als hij ‘t wilde? Hoe mooi zou dat samengaan, als zij daar te Leipzig ons te Wittenberg of andersom wij te Wittenberg hun te Leipzig wetten gingen stellen! Men zou aan die gebieders zeker nieskruid als dank geven, om hun hersens ermee schoon te vegen en hun hoofdverkoudheid te genezen. Toch gaan onze keizer en onze knappe vorsten zo te werk en laten zich door paus, bisschoppen en sofisten ertoe brengen (de ene blinde die de andere leidt!), om hun onderdanen te gebieden te geloven, zoals het hem goeddunkt. En toch willen ze nog christelijke vorsten heten; dat verhoede God! Bovendien kan men toch heel goed begrijpen, dat iedere macht slechts daar handelend mag en kan optreden, waar zij ook zien, weten, rechtspreken, oordelen, wijzigen en verhelpen kan. Want wat zou me dat voor een rechter zijn, die blindweg de zaak wilde beoordelen, die hij hoort noch ziet? Zeg mij eens: hoe kan een mens de harten zien, kennen, oordelen, vonnissen en veranderen? Dat is alleen aan God voorbehouden, zoals Ps. 7:10 zegt: “God beproeft de harten en de nieren.” Evenzo vs. 9: “de Heere is rechter over de mensen.” En Hand. 15:8: “God is een kenner van de harten.” En Jer. 17:9 en vervolgens: “boos en ondoorgrondelijk is het menselijk hart, wie kan het doorgronden? Ik, de Heere, Die de harten en nieren beproef.” Een rechtbank moet heel zeker zijn, als zij moet oordelen en alles ten volle aan het licht gebracht hebben. Maar de gedachten en gezindheden van de ziel kunnen aan niemand dan alleen aan God bekend zijn. Daarom is het onmogelijk en tevergeefs, iemand te bevelen of met geweld te dwingen, zus of zo te geloven. Dat moet anders worden aangepakt; de macht doet het niet. En

ik verbaas mij over de grote dwazen, daar ze zelf allemaal zeggen: “de occultis non judicat Ecclesia”, “over geheime zaken [64] oordeelt de Kerk niet.” Indien dan de Kerk met haar geestelijk bestuur slechts openbare zaken bestuurt, hoe waagt de onzinnige wereldlijke macht het dan, over zulk een geheim, geestelijk, verborgen ding als het geloof, te oordelen en te schoolmeesteren?

Vervolgens: ieder moet dus op eigen verantwoording weten, hoe hij gelooft en moet voor zichzelf toezien, dat hij recht gelooft. Want evenmin als een ander voor mij naar de hel of de hemel kan gaan, evenmin kan hij ook voor mij geloven of niet geloven. En evenmin als hij mij hemel of hel kan openen of sluiten, evenmin kan hij mij tot geloof of ongeloof brengen. Daar het dus voor ieder afzonderlijk een gewetenszaak is, hoe hij gelooft of niet gelooft, en aangezien daardoor aan de wereldlijke overheid geen afbreuk gedaan wordt, moet deze ook tevreden zijn en haar eigen zaak behartigen en ieder laten geloven, hoe hij kan en wil, en niemand met geweld dwingen. Want geloven is een vrij werk, waartoe men niemand dwingen kan. Ja, het is een goddelijk werk in de geest: Laat staan dan, dat uitwendige macht het zou kunnen dwingen of bewerken. Vandaar het spreekwoord, dat Augustinus reeds kent: “tot ‘t geloof kan en mag men niemand dwingen.”

Daarbij zien die blinde ellendige lieden niet, welk een totaal vergeefs en onmogelijk ding ze in de zin hebben. Want hoe hard ze bevelen en razen, ze kunnen de mensen toch nooit verder brengen, dan dat ze hen met de mond en de hand volgen. Het hart kunnen zij niet dwingen, al zouden ze zichzelf in stukken scheuren. Want het spreekwoord is waar: gedachten zijn tolvrij, Wat is dat nu toch, dat zij de mensen willen dwingen met het hart te geloven, terwijl ze zien dat dat onmogelijk is? Ze brengen daarmee de zwakke gewetens met geweld ertoe te liegen, te verloochenen en anders te spreken dan ze ‘t in hun hart voor waar houden en laden zodoende andermans gruwelijke zonden op zich. Want alle leugens en valse belijdenissen, die zulke zwakke gewetens doen, komen ten laste van hem, die ze afgedwongen heeft ^{64:1}. Het zou toch veel beter zijn te dragen, dat zij, als hun onderdanen dwaalden, ze eenvoudig

lieten dwalen, dan dat zij hen dwongen te liegen en anders te spreken dan zij [65] van mening zijn. Ook is het niet goed, dat men het slechte met het slechtere bestrijden wil.

Maar wilt gij weten, waarom God beschikt, dat de wereldlijke vorsten op zulk een gruwelijke manier moeten te keer gaan? Ik zal 't u zeggen. God heeft hen overgegeven aan een verkeerde gezindheid en wil er met hen een eind aan maken, evenals met de geestelijke heren. Want mijn ongenadige heren, paus en bisschoppen, moesten bisschoppen ^{65:1} zijn en Gods Woord prediken. Dat laten ze na en ze zijn wereldlijke vorsten geworden en regeren met wetten, die slechts betrekking hebben op lichaam en goed. Ze hebben het heel mooi omgedraaid! Innerlijk moesten ze de zielen regeren door Gods Woord, maar ze regeren met uiterlijke macht kastelen en steden, land en luiden, en martelen de zielen met onuitsprekelijke moorddadigheid. Evenzo moesten de wereldlijke heren land en luiden regeren met uiterlijke macht. Dat laten zij na. Ze wisten niets meer te doen dan geld bij elkaar te schrapen en te rapen, de ene tol na de andere, de ene belasting na de andere te heffen, daar een beer, hier een wolf vrij te laten ^{65:2}, bovendien te maken, dat er bij hen geen recht, trouw en waarheid meer gevonden wordt en zo te handelen, dat het zelfs voor rovers en boeven te bont was, zodat hun wereldlijk bestuur even diep gezonken terneer ligt, als dat van de geestelijke tirannen. Daarom verkeert God hun verstand, zodat zij waanzinnig te werk gaan en geestelijk over de zielen willen regeren, evenals die anderen wereldlijk willen regeren, om kalmweg andermans zonden en de haat van God en alle mensen op zich te laden, totdat ze te gronde gaan met bisschoppen, papen en monniken en al, de ene schurk met de andere, om daarna de schuld van dat alles aan het evangelie ^{65:3} te geven en in plaats van zich te bekeren God te lasteren door te zeggen: onze (d.i. Luther's) prediking heeft dat alles veroorzaakt. Maar hun ondeugd en boosheid hebben het verdiend en verdienen het nog onophoudelijk. Zo deden ook de Romeinen, toen zij te gronde gingen ^{65:4}. Zie, daar bespeurt ge de raad [66] Gods over de grote hanzen. Maar ze mogen 't niet geloven, opdat zulk een ernstige raad Gods niet verhinderd wordt door hun boetedoening ^{66:1}.

Nu zegt gij: Paulus heeft toch gezegd in Rom. 13:1: "een ieder zij onderdanig aan de overheid." En Petrus zegt in 1 Petrus 2:13: "wij moeten aan alle menselijke ordening onderdanig zijn." Antwoord: daarin hebt gij gelijk. Want die teksten getuigen voor mij. Paulus spreekt van de overheid en haar macht. Nu hebt gij gehoord dat niemand dan God alleen macht over de zielen hebben kan. Dan moet Paulus ook geen andere gehoorzaamheid bedoelen, dan daar, waar macht kan wezen. Daaruit volgt, dat hij niet spreekt van het geloof. Hij bedoelt dus niet, dat de wereldlijke overheid macht moet hebben om over het geloof te gebieden, maar om op aarde over de uiterlijke goederen te heersen en te beheren. Dat geven zijn woorden ook duidelijk en helder aan. Want aan beide, aan de macht en aan de gehoorzaamheid stelt hij paal en perk en zegt (Rom. 13:17): "geeft ieder het zijne, schatting, wie de schatting, tol, wie de tol, eer, wie de eer, vrees, wie de vrees toebehoort." Ziedaar: gehoorzaamheid en macht in de wereld slaagt alleen op belasting, tol, eer en vrees, dus uiterlijk. Evenzo waar hij zegt in vs. 4: "de macht is niet te vrezen voor degenen, die goede, maar voor degenen, die kwade dingen doen"; daar perkt hij nogmaals de macht in, (zeggende) dat zij niet over geloof of Gods Woord, maar alleen over kwade werken heer en meester moet zijn.

Dat bedoelt ook Petrus als hij in vs. 13 spreekt van menselijke ordening. Nu kan menselijke ordening zich nooit uitstrekken tot in de hemel en tot over de ziel, maar slechts op aarde over de uiterlijke levenswandel van de mensen onder elkander, waar mensen zien, weten, vonnissen, oordelen, straffen en redden kunnen. Dat alles heeft ook Christus heel goed onderscheiden en kort samengevat, als hij zegt in Matth. 22:21: "geeft de keizer, wat van de keizer is en God, wat van God is." Als nu de keizerlijke macht zich uitstreckte tot het Rijk en de macht van God en niet iets afzonderlijks was, zou Hij het niet [67] zo onderscheiden hebben. Want, zoals gezegd, de ziel staat niet onder de macht van de keizer. Hij kan haar noch leren, noch leiden, noch doden, noch levend maken, noch binden, noch ontbinden, noch oordelen, noch vonnissen, noch vasthouden, noch vrijlaten ^{67:1}, wat toch het geval moest zijn, als hij macht had wetten of bevelen aan haar op te leggen. Maar

over lichaam, goed en eer heeft hij zulks wel te doen, want die staan onder zijn macht.

Dat alles heeft ook David reeds lang te voren in een korte, mooie tekst samengevat, waar hij zegt in Ps. 115:16: “de hemel heeft Hij aan de Heere des hemels, maar de aarde heeft Hij aan de mensenkinderen gegeven.” Dat betekent: wat op aarde is en tot het tijdelijke aardse rijk behoort, daarin heeft een mens wel macht van God; maar wat tot de hemel en tot het eeuwige rijk behoort, dat staat alleen onder de hemelse Heere. Ook Mozes heeft dit niet vergeten, als hij spreekt in Gen. 1:26: “God sprak: laat Ons mensen maken, die over de dieren op aarde, de vissen in het water en de vogels in de lucht regeren.” Daar is de mens slechts uiterlijk bestuur toegekend. In één woord: dat is ook de bedoeling, zoals Petrus zegt in Hand. 5:29: “men moet Gode meer gehoorzamen dan de mensen.” En daarmee stelt hij ook eens en voor goed duidelijk paal en perk aan de wereldlijke macht. Want als men aan alles wat de wereldlijke macht wilde, moest gehoorzamen, dan zou het woord “men moet Gode meer gehoorzaam zijn dan de mensen” geen zin hebben.

Als nu uw vorst of wereldlijk heer u gebiedt, de zijde van de paus te kiezen, zus of zo te geloven, of boeken weg te doen, dan moet u zeggen: “het past Lucifer niet, naast God te zitten. Waarde heer, ik ben verschuldigd u te gehoorzamen met lijf en goed, beveel mij naar de mate van uw macht op aarde, zo zal ik volgen. Beveelt u mij echter te geloven of boeken weg te doen, zo zal ik niet gehoorzamen; want dan bent u een tiran en grijpt te hoog en beveelt, waar u noch recht noch macht hebt, enz.” Ontneemt hij daarom uw goed en straft bij zulke ongehoorzaamheid: zalig bent u en dank God ervoor, dat u waardig bent ter wille van Gods Woord te lijden. Laat hem maar razen, de dwaas, hij zal zijn rechter wel vinden! Want ik zeg u, als u hem niet [68] tegenspreekt maar hem toestaat u het geloof of de boeken te ontnemen, dan hebt u waarlijk God verloochend. Laat ik daarvan een voorbeeld geven: In Meiszen, Beieren en in de Mark Brandenburg en op andere plaatsen hebben de tirannen een gebod doen uitgaan, dat men de nieuwe testamenten direct bij de overheidsinstanties moet inleveren. Hier moeten hun onderdanen also

doen: niet één blaadje, niet één letter moeten zij inleveren, op straffe van verlies van zaligheid. Want wie dat doet, levert Christus over in de handen van Herodes; want zij handelen dan als moordenaars van Christus, zoals Herodes. Maar in dat alles moeten zij lijden, ook al beval men bij hen huiszoeking te doen en met geweld boeken of goederen af te nemen. Misdadigheid moet men niet weerstaan, maar ondergaan; men moet haar echter niet billijken, noch daarin helpen, volgen of gehoorzamen met één schrede of met één vinger. Want zulke tirannen handelen zoals wereldlijke vorsten moeten handelen, het zijn “wereldlijke” vorsten ^{68:1}. De wereld echter is Gods vijandin. Daarom moet zij ook doen wat tegen God en overeenkomstig de wereld is, opdat ze niet van hun beroepseer beroofd worden maar wereldlijke vorsten blijven. Verwonder u daarom niet, als zij tegen het evangelie razen en tieren. Zij moeten aan hun titel en naam voldoen.

En gij moet weten, dat een wijs vorst van het begin van de wereld af een zeldzame vogel is en een vrome vorst nog veel zeldzamer. Zij zijn gewoonlijk de grootste dwazen en de ergste schurken op aarde ^{68:2}. Daarom moet men bij hen altijd op het ergste bedacht zijn en weinig goeds van hen verwachten, vooral in gods-dienstige zaken, die het zieleheil raken. Want zij zijn Gods gevangenenbewaarders en beulen en Zijn goddelijke toorn gebruikt hen, om de slechte mensen te straffen en naar het uiterlijke vrede te bewaren ^{68:3}. Onze God is een groot Heere. [69] Daarom moet Hij ook zulke edele hooggeboren rijke beulen en beulsknechten hebben en daarom wil Hij, dat zij van iedereen rijkdom, eer en vrees in overvloed en in menigte ontvangen. Het behaagt Zijn goddelijke wil, dat wij Zijn beulen genadige heren noemen, hun te voet vallen en met alle ootmoed onderdanig zijn, voorzover zij hun handwerk niet te ver uitbreiden en herders in plaats van beulen willen zijn. Valt het nu zo uit, dat een vorst wijs, vroom of een Christen is, dan is dat één van de grootste wonderen en het allerkostelijkste teken van goddelijke genade over dat land. Want meestal gaat het volgens het woord van Jesaja 3:4: “Ik wil hun kinderen tot vorsten geven en dwazen zullen hun heren zijn”; en Hosea 13:11: “Ik wil u een koning geven in Mijn toorn en zal hem u ontnemen in Mijn

verbolgenheid.” De wereld is te boos en niet waard, dat zij te veel wijze en vrome vorsten heeft. Kikvorsen zijn voer voor ooievaars.

Maar nu zegt gij wederom: ja zeker, wereldlijke macht dwingt niet te geloven, maar belet slechts uiterlijk, dat men de mensen niet met valse lering verleidt; hoe zou men anders de ketters kunnen bestrijden? Antwoord: dat moeten de bisschoppen doen; hun is dat als ambt opgedragen en niet aan de vorsten. Want ketterij kan men nooit met geweld beletten, men moet dat anders aanpakken en hier is een ander soort van twist dan die met het zwaard. Gods Woord moet hier strijden. Als dat het niet kan klaar spelen, dan zal het door wereldlijke macht wel nooit gelukken, al wordt de wereld met bloed overstroomd. Ketterij is een geestelijke zaak, die men niet met ijzer kan stuk hakken, met vuur kan verbranden of met water kan verdrinken. Alleen Gods Woord is daartoe in staat, zoals Paulus zegt in 2 Cor. 10:4: “onze wapenen zijn niet vleselijk, maar machtig in God, om alle raad en hoogheid omver te werpen, die zich verheft tegen de kennis Gods en alle verstand gevangen te nemen onder de gehoorzaamheid van Christus.” Nooit hebben geloof en ketterij grotere kracht, dan waar men ze zonder Gods Woord, alleen met geweld bestrijdt. Want dan kan men zeker zijn, dat zulk geweld ongelijk heeft en tegen het recht handelt, daar het zonder Gods Woord te werk gaat en zich niet anders dan alleen met geweld weet te behelpen, gelijk de redeloze dieren. [70] doen. Want men kan ook in wereldlijke zaken niet met geweld te werk gaan, tenzij dat het onrecht eerst door het recht overwonnen is ^{70:1}. Hoe veel te meer is het dan onmogelijk, in deze hogegeestelijke zaken met geweld zonder recht en zonder Gods Woord te handelen!

Daarom: zie toch, wat een mooie, wijze heren dat zijn! Zij willen ketterij verdrijven en beginnen niets dan waarmee zij de tegenpartij slechts versterken, zichzelf onder verdenking ende anderen in 't gelijk stellen. Eilieve, wilt gij ketterij verdrijven, dan moet gij er de slag van hebben, haar vóór alles uit het hart te rukken en de mensen met hun eigen goetvinden grondig ervan afkerig te maken. Dat zult gij niet met geweld klaarspelen, maar slechts verergeren. Wat helpt het u dan, als gij ketterij in het

hart versterkt en alleen uiterlijk op de tong verzwakt en tot leugens drijft? Gods Woord echter verlicht de harten. En daarmee vallen dan vanzelf alle ketterijen en dwalingen uit het hart weg. Van zulk een uitroeien der ketterij heeft de profeet Jesaja gesproken in het elfde hoofdstuk zeggende: “Hij zal de aarde slaan met de roede van Zijn mond en de goddelozen doden met de adem van Zijn lippen”. Daar ziet gij dat het door de mond wordt bewerkt, als de goddeloze moet gedood en bekeerd worden. Om kort te gaan: zulke vorsten en tirannen weten niet, dat strijden tegen ketterij wil zeggen strijden tegen de duivel, die de harten met dwaling vervult, zoals Paulus zegt in Efez. 6:12: “wij hebben niet te strijden met vlees en bloed, maar met de geestelijke boosheid, met de vorsten, die deze duisternis regeren, enz.” Daarom: zo lang men de duivel niet afstoot en uit het hart verjaagt, is het hem hetzelfde, of men zijn werktuigen te vuur en te zwaard ombrengt, of dat men met een strohalm de bliksem zou bevechten. Dat alles heeft Job (41:18) rijkelijk betuigd, waar hij zegt, hoe de duivel ijzer acht als stro en voor geen macht ter wereld vreest. De ervaring leert het ook. Want ofschoon men alle ketters en Joden op aarde verbrandt, zo is en wordt toch niet een daardoor overwonnen of bekeerd.

Maar zulk een wereld moet ook zulke vorsten hebben, dat geen van beide partijen ooit zijn ambt waarneemt. De bisschoppen [71] moeten het Woord Gods laten liggen en de zielen niet daardoor regeren, maar zij moeten aan de wereldlijke vorsten overlaten, dat die met het zwaard daarover regeren. En wederom moeten de wereldlijke vorsten woeker, roof, echtbreuk, moord en andere kwade werken toelaten en zelf bedrijven en vervolgens de bisschoppen met banbrieven laten straffen en aldus de zaak mooi omdraaien door met ijzer zielen en met brieven het lichaam te regeren, zodat wereldlijke vorsten geestelijk en geestelijke vorsten wereldlijk regeren. Wat heeft de duivel anders te doen op aarde dan met zijn volk te goochelen en vasten-avondspel te spelen? Dat zijn nu onze christelijke vorsten, die het geloof verdedigen en de Turk verdelgen ^{71:1}. Ja waarlijk, het zijn mooie knapen, op wie men wel vertrouwen kan: zij zullen met zulk een fraaie wijsheid heel wat

bereiken, n.l. dat zij hun hals breken en land en luiden brengen in jammer en nood.

Ik wilde echter die verblinde mensen heel trouwhartig aanraden eens op een klein tekstje te letten, dat in Ps. 107:40 staat: “Effundit contemptum super principes” ^{71:2}. Ik bezweer u bij God, zo gij over het hoofd ziet, dat dit kleine tekstje slaat op u, dan zijt gij verloren, al zou ieder van u ook zo machtig zijn als de Turk, en dan zal al uw razen en tieren niets helpen. Wij zijn al een heel eind daarheen op weg. Want er zijn maar weinig vorsten, die men niet voor dwazen of schurken houdt. Dat komt, omdat zij zich ook als zodanig gedragen. De gewone man wordt eindelijk verstandig, en de straf over de vorsten, door God “verachting” genoemd, gaat geweldig rond onder het volk en de gewone man; en bedenk wel: die straf zal niet tegen te houden zijn, tenzij dan dat de vorsten zich vorstelijk gedragen en weer met verstand en beleid gaan regeren.

Men zal, kan en wil uw tirannie en baldadigheid op den duur niet verdragen. Waarde vorsten en heren, weet u toch daarnaar te richten; God wil ‘t niet langer gedogen. Het is in de wereld niet meer zoals voorheen, toen gij de mensen als wild kon opjagen en drijven. Daarom: laat af van uw misdaad en geweld en denkt toch eraan, naar het recht te handelen en laat Gods Woord zijn loop hebben, die het gaan wil en moet naar zijn roeping en [72] wezen en die gij toch niet stuiten kunt. Is er ketterij, dan overwinne men haar, gelijk het betaamt, met Gods Woord. Blijft gij echter maar met het zwaard zwaaien, past dan op, dat er niet iemand komt, die u beveelt het in de schede te steken, niet in Gods Naam ^{72:1}!

Mocht gij echter redeneren: daar dan nu onder Christenen geen wereldlijk zwaard mag bestaan, hoe moet men hen dan naar het uiterlijke regeren? Er moet toch ook overheid onder de Christenen zijn? Dan luidt het antwoord: onder Christenen mag en kan geen overheid bestaan, maar een ieder is altijd de naaste onderdanig, zoals Paulus zegt in Rom. 12:10: “een ieder achte de ander als zijn meerdere” ^{72:2}. En 1 Petr. 5:5 zegt: “weest allen elkaar onderdanig”. Dat wil ook Christus (Luc. 14:10): “als gij ter bruiloft genodigd wordt, zo

zet u onderaan”. Er is onder Christenen geen meerdere, dan Christus Zelf en Hij alleen. En wat kan daar voor overheid bestaan, waar zij allen gelijk zijn en enerlei recht, macht, goed en eer hebben en bovendien niemand begeert de meerdere te zijn, maar ieder de minste wil zijn? Men zou immers, waar zulke mensen zijn, geen overheid kunnen instellen, hoe gaarne men het zou willen, daar de gezindheid en de natuur het niet dulden, meerderen te hebben, omdat niemand het wil of kan zijn. Waar echter niet zulke mensen zijn, daar zijn ook geen goede Christenen.

Wat zijn dan de priesters en bisschoppen? Antwoord: hun bewind is niet een overheid of macht, maar een dienst en een ambt. Want zij zijn niet hoger en ook geen betere Christenen dan de anderen. Daarom mogen zij ook anderen geen wet of gebod opleggen tegen hun wil of toestemming; maar hun regeren is niets anders dan het Woord Gods betrachten, daarmee de Christenen leiden en de ketterij overwinnen. Want, zoals gezegd, [73] de Christenen kan men volstrekt niet anders dan alleen met Gods Woord regeren. Want Christenen moeten in het geloof geregeerd worden en niet met uiterlijke werken. Geloof kan echter niet door mensenwoord maar alleen door Gods Woord ont staan, zoals Paulus zegt in Rom. 10:17: “het geloof komt door het horen, het horen echter door het Woord van God”. Wie echter niet geloven, die zijn ook geen Christenen. Die behoren ook niet tot het Rijk van Christus, maar tot het rijk der wereld. Hen moet men dus met het zwaard en uiterlijk bestuur dwingen en regeren. De Christenen doen uit zichzelf zonder dwang alle goeds en hebben voor zich alleen aan Gods Woord genoeg. Doch daarover heb ik elders veel en vaak geschreven.

Nu wij eenmaal weten, hoe ver wereldlijke macht zich uitstrekt, wordt het ook tijd om te vragen, hoe een vorst zich daarnaar richten moet. En dat zullen wij doen terwille van hen, die ook christelijke vorsten en heren willen zijn en hopen in het toekomstige leven te komen, wat er overigens maar heel weinigen zijn. Want Christus beschrijft Zelf de hoedanigheid der wereldlijke vorsten in Luc. 22:25, waar Hij zegt: “de wereldlijke vorsten heersen en de groten oefenen geweld”. Want als zij als heren geboren of verkoren zijn, menen zij niet anders, of ze hebben het recht zich te laten dienen en met geweld te regeren.

Wie nu een christelijk vorst wil zijn, die moet waarlijk afstand doen van de mening, dat hij gewelddadig heersen mag. Want vervloekt en verdoemd is alle leven, dat slechts zichzelf ten nutte en ten goede geleefd en gezocht wordt, vervloekt zijn alle werken, die niet in de liefde geschieden. Dan alleen geschieden zij in de liefde, als ze niet gericht zijn op eigen lust, nut, eer, gemak en heil, maar van ganser harte op het nut, eer en heil van anderen.

Daarom wil ik hier niets zeggen aangaande wereldlijke aangelegenheden en wetten der overheid. Want dat is een wijdlopige zaak en er bestaan al te veel rechtsboeken. Ofschoon, als een vorst niet zelf wijzer is dan zijn juristen en niet meer weet dan in rechtsboeken staat, dan zal hij zeker regeren volgens de spreuk (Spr. 28:16): “een vorst zonder verstand zal velen met onrecht verdrukken”. Want hoe goed en redelijk de rechtsregelen ook zijn, zij hebben allen te zamen toch één tekort n.l. dat ze in noodgevallen in gebreke blijven. Daarom moet een vorst het recht even stevig in de hand hebben als het zwaard en met zijn eigen gezond verstand bepalen, wanneer en waar het recht in alle gestrengheid of met mildheid toegepast moet worden, en wel zó, dat hij te allen tijde over alle recht regeert en de rede steeds het hoogste recht en meesteres van alle recht blijft. Evenals een huisvader, ofschoon hij wel bepaalde tijden en hoeveelheden arbeid en voedsel voor zijn personeel en kinderen vaststelt, toch zulke regels zijn macht moet houden.

Dan kan hij ze veranderen of opschorten, als zich het geval zou voordoen, [76] dat zijn personeel ziek, gevangen, opgehouden, bedrogen of op andere wijze verhinderd werd en jegens de zieken niet met dezelfde gestrengheid te werk gaan als jegens de gezonden. Dat zeg ik daarom, opdat men niet meent, dat het voldoende of zelfs een kostelijk ding is, als men zich houdt aan het geschreven recht of de raadgevingen der juristen. Er is meer voor nodig.

Hoe moet dan een vorst doen, als hij niet zo verstandig is en zich door juristen en rechtsboeken moet laten regeren? Antwoord: daarom heb ik gezegd, dat het ambt van vorst een gevaarlijk beroep is en als hij niet zelf zo wijs is, dat hij zelf beide het recht en zijn raadgevers regeert, dan gaat het volgens de spreuk van Salomo (Pred. 10:16): “wee het land, welks vorst een kind is”. Dat wist ook Salomo. Daarom deed hij afstand van alle recht, hem door Mozes van Godswege voorgeschreven, en van alle zijn vorsten en raden en wendde zich tot God Zelf en bad Hem om een wijs hart om het volk te besturen (1 Kon. 3:9). Naar dat voorbeeld moet een vorst ook handelen, met behoedzaamheid te werk gaan en zich niet verlaten op dode boeken noch op levende hoofden, maar zich enkel aan God houden, bij Hem aankloppen en bidden om het rechte verstand boven alle boeken en meesters, om aldus zijn onderdanen wijselijk te regeren. Daarom weet ik aan een vorst geen recht voor te schrijven, maar wil alleen zijn hart onderrichten, hoe dat moet gezind en genegen zijn om in alle rechten, ondernemingen, oordelen en twistzaken zich ernaar te gedragen. Alsdan zal God hem zeker geven, alle rechten, ondernemingen en twistzaken tot een goed en Gode welgevallig einde te brengen.

Ten eerste moet hij rekening houden met zijn onderdanen en zijn hart wèl voorbereiden. Dat doet hij alleen dan wanneer hij zich met zijn gehele wezen erop richt, zijn onderdanen ten nutte en ten dienste te zijn en niet aldus denkt: land en lieden zijn de mijne, ik zal doen, zoals 't mij belieft; maar aldus: ik ben de hunne, ik moet doen wat hun nuttig en goed is. Ik mag er niet naar streven zelf vooruit te komen en te heersen, maar moet hen in goede vrede

beschermen en verdedigen ^{76:1}. Daarbij [77] moet hij steeds Christus voor ogen houden en aldus spreken: “zie, Christus, de hoogste Koning, is gekomen en heeft mij gediend; Hij heeft er niet naar gestreefd, macht, goed en eer aan mij te behalen, maar Hij heeft slechts aan mijn nood gedacht en alles aangewend, opdat ik macht, goed en eer aan en door Hem zou verwerven. Alzo wil ik ook doen: aan mijn onderdanen niet het mijne zoeken, maar het hunne; en hen alzo dienen met mijn ambt, hen beschermen, hun klachten aanhoren en hen verdedigen en alleen zo regeren, dat zij er nut en gewin van hebben en niet ik.” Moge alzo een vorst zich in zijn hart ontdoen van zijn macht en hoogheid, zich de nooddrift zijner onderdanen aantrekken en daarin handelen, als ware het zijn eigen nooddrift. Want aldus heeft Christus ons gedaan en dat zijn bij uitstek de werken der christelijke liefde.

Nu zult ge zeggen: “wie zou dan vorst willen zijn? Op zo’n manier zou vorst te wezen de ellendigste stand op aarde zijn, waaraan veel moeite, arbeid en verdriet zouden zijn verbonden. Waar zouden dan de vorstelijke ontspanningen blijven zoals dansen, jagen, wedrennen, spelen en wat er van dien aard nog meer aan wereldse vermaken bestaat?” Daarop antwoord ik: wij leren nu niet hoe een wereldlijk vorst leven moet, maar hoe een wereldlijk vorst een Christen moet zijn, opdat hij ook in de hemel komt. Wie weet niet, dat een vorst wildbraad in de hemel is ^{77:1}? Ik spreek ook niet in de hoop, dat wereldlijke vorsten het zullen aannemen, maar of er misschien ook maar een was, die gaarne Christen wou zijn en wilde weten hoe hij zich had te gedragen. Want daarvan ben ik wel zeker, dat Gods Woord zich niet zal richten of buigen naar de vorsten, maar de vorsten moeten zich richten naar Gods Woord. Mij is het voldoende, [78] aan te tonen, dat het niet onmogelijk is als vorst ook Christen te zijn, hoewel het zelden en bezwaarlijk geschiedt. Want als zij zich erin schikten, dat hun dansen, jacht en wedrennen geen nadeel aan hun onderdanen berokkent en overigens hun ambt waarnamen in liefde jegens hen, dan zou God niet zo hard zijn, hun het dansen, jagen en rennen te misgunnen. Maar zij zouden vanzelf wel leren, als zij volgens hun ambt het belang van hun onderdanen zouden beogen en

behartigen, dat dan heel veel lief dansen, jagen, rennen en spelen achterwege moest blijven.

Ten tweede: dat hij acht geve op de grote hanzen, zijn raadgevers; dat hij zich jegens hen zo gedrage, dat hij niemand verachte, maar ook niemand zo zeer vertrouwde, dat hij zich in alles op hen verlaat. Want God kan geen van beide lijden. Hij heeft eens gesproken door een ezel (Numeri 22:28). Daarom is geen mens te verachten, hoe gering hij ook zij. Daarentegen heeft Hij de hoogste engel van de hemel doen vallen (Openb. 12:9) ^{78:1}. Daarom is geen mens te vertrouwen, hoe verstandig, heilig en groot hij zij, maar men moet een ieder aanhoren en op hem acht geven, door wie God wil spreken en werken. Want daarin blijven de hoven der heersers het meest in gebreke, als de vorst zijn geest gevangen geeft aan de grote hanzen en vleiers en in zijn persoonlijk toezicht nalatig is; aangezien het niet één mens betreft, als een vorst faalt en dwaalt, maar land en luden moeten zulk een dwaasheid verdragen. Daarom moet een vorst zodanig zijn machtigen vertrouwen en hun gang laten gaan, dat hij toch de teugel in de vuist houdt, niet gerust is en slaapt, maar dat hij toezicht houdt en het land, zoals Josafat deed (2 Kron. 19:6 en vervolgens) rondtrekt en alom toeziend, hoe men bewind voert en recht doet. Dan zal hijzelf wel bemerken, dat men niemand ten volle mag vertrouwen ^{78:2}. Want gij moogt niet denken dat een ander zich van u en uw land zoveel aantrekt als gijzelf, tenzij hij vol is van de Geest en een goed Christen. De natuurlijke mens doet het niet ^{78:3}. Daar ge nu niet weet, of hij een Christen is of hoe lang hij het blijft, kunt ge u [79] op hen niet rustig verlaten.

En wacht u (slechts) voor diegenen het meest, die zeggen: “eilieve, genadige heer, vertrouwt Uw Genade mij niet meer dan voor zo’n beetje? Wie wil Uw Genade dan nog dienen ^{79:1}, enz. ? “ Want met zo iemand is het vast niet zuiver en die wil heer in ‘t land zijn en u voor zot laten staan. Want als hij een rechtschapen Christen en vroom was, dan zou hij ‘t op prijs stellen, dat ge hem maar voor zo’n beetje vertrouwdt en zou u er om eren en achten, dat gij hem zo nauwkeurig op de vingers kijkt. Want naarmate hij volgens Gods wil handelt, wil en kan hij het velen, dat zijn doen en laten bij u en iedereen

aan 't daglicht komt, zoals Christus zegt in Joh. 3:21: "wie goed doet, die komt aan 't licht, opdat zijn werken openbaar worden, want zij zijn in God gedaan". Gene echter wil u de ogen blinddoeken en in 't duister handelen gelijk Christus ter zelfder plaatse (vs. 20) zegt: "wie kwaad doet, schuwt het licht, opdat zijn werken niet bestraft worden". Daarom wacht u voor hem. En mort hij daarover, zeg dan: "mijn waarde, ik doe u geen onrecht. God wil niet dat ik mijzelf noch enig ander mens ver trouw. Twist met Hem zelf daarover, dat Hij dat zo hebben wil of dat Hij u niet als iets hogers dan als een gewoon menskind geschapen heeft. Al was ge ook een engel, dan zou ik, daar zelfs Lucifer niet te vertrouwen was, u toch ook niet voor zoveel vertrouwen. Want alleen God mag men vertrouwen."

Laat slechts geen vorst denken, dat hij 't beter zal hebben dan David, die het voorbeeld van alle vorsten is: hij had zulk een wijze raadgever, Achitophel genaamd, dat de tekst 2 Sam. 16:23 zegt, dat, wat Achitophel opperde, even zwaar woog, alsof men God Zelf geraadpleegd had. Nochtans kwam hij ten val en wel zo diep, dat hij David, zijn eigen heer, wilde verraden, vermoorden en verdelgen (hoofdstuk 17) . Toen moest David wel leren, hoe geen mens te vertrouwen is! Waarom, denkt u, heeft God zulk een gruwelijk voorbeeld doen geschieden en beschrijven, dan alleen om de heren en vorsten te waarschuwen voor de gevaarlijkste ramp, die hun overkomen kan, namelijk dat zij niemand moeten vertrouwen? Want het is wel een heel jammerlijk ding, als de vleiers regeren aan de vorstenhoven en de vorst zich aan anderen toevertrouwt en gevangen [80] geeft en iedereen zijn gang maar laat gaan.

Zegt gij nu: "hoe wil men een land en luïden regeren, als men niemand mag vertrouwen?" Dan is het antwoord: opdragen en wagen moet gij ^{80:1}; vertrouwen en u (erop) verlaten moogt ge niet, dan alleen op God. Ge moet altijd aan iemand de ambten verlenen en het met hem wagen; maar ge moet nooit meer vertrouwen dan als op één, die falen kan; en verder moet gij toezien en niet slapen. Zoals een voerman zijn paard en wagen vertrouwt, die hij rijdt, maar hij laat ze niet uit zichzelf rijden, maar houdt teugel en zweep in de hand en slaapt niet en let

op de oude spreekwoorden, die waar en ongetwijfeld door de ervaring geleerd zijn: het oog van de meester houdt het paard vet; en evenzo: op de akker dienen 't best, de voetsporen van de landman tot mest; d.i. waar de heer niet zelf toezicht houdt, maar zich op raadgevers en knechten verlaat, daar gaat het nooit goed. Dat wil God ook zo hebben en laat dit geschieden, opdat de heren noodzakelijkerwijs gedwongen worden, zelf hun ambt te vervullen, zoals een ieder zijn beroep en alle schepsel zijn eigen werk moet waarnemen; anders worden de heren tot mestvarkens en nutteloze lieden, die niemand dan alleen zichzelf tot nut zijn.

Ten derde: dat de vorst in 't oog houde, hoe hij met de misdadigers op de rechte wijze te werk ga. Hier moet hij heel wijs en verstandig zijn, opdat hij straft, zonder anderen erdoor te schaden. Hier weet ik nogmaals geen beter voorbeeld dan David. Die had een veldheer, genaamd Joab, die twee slechte streken uithaalde. Hij vermoordde verraderlijk twee begaafde veldheren en had daardoor billijkerwijze twee keren de dood verdiend. Nochtans doodde David tijdens zijn leven hem niet, maar beval dit aan zijn zoon Salomo, ongetwijfeld daarom, dat hij 't zelf niet kon zonder nog grotere schade en onrust te weeg te brengen (1 Kon. 2:5). Zo moet ook een vorst de boosdoeners straffen, dat hij niet een lepel opraaft maar een schotel stuktrapt en terwille van één hoofd ^{80:2} land en luïden in nood brengt en het land vol van weduwen en wezen maakt. Daarom moet hij de raadgevers en ijzervreters niet volgen, die hem ophitsen en prikkelen om oorlog te beginnen en zeggen: "wel, moeten wij zulke [81] woorden en zulk onrecht verduren?" Het is wel een heel slecht Christen, die om één kasteel zijn land op het spel zet.

Kortom: hier moet men zich houden aan het spreekwoord: wie niet door de vingers kan zien, kan niet regeren. Daarom zij dit zijn vaste gedragslijn: als hij onrecht niet straffen kan dan door nog groter onrecht, dan moet hij zijn recht laten varen, hoe groot het ook zij. Want eigen nadeel mag hij niet tellen, maar hij moet letten op het onrecht, dat anderen door zijn straf-oefening te dragen krijgen. Want wat hebben zovele vrouwen en kinderen verdiend, dat zij weduwen en wezen worden, opdat gij u kunt

wreken op een onnutte mond of slechte hand, die u leed hebben berokkend ^{81:1}?

Dan zult gij zeggen: “mag dan een vorst geen oorlog voeren of mogen zijn onderdanen weigeren hem te volgen in de strijd?” Antwoord: dat is een zeer wijdlopijge vraag. Maar om ‘t zo kort mogelijk te zeggen: wil men christelijk hierin te werk gaan, dan mag geen vorst tegen zijn soeverein, hetzij koning of keizer of wie zijn leenheer ook is, oorlog voeren, maar moet hij laten nemen, wie nemen wil. Want de overheid mag men niet met geweld weerstaan, maar alleen doordat men haar de waarheid zegt. Is zij deze genegen, dan is het goed; zo neen, dan zijt gij verontschuldigd en lijdt onrecht om Godswil.

Is echter de tegenpartij uw gelijke of minder dan gij, of een vreemde overheid, dan moet gij haar eerst recht en vrede aanbieden, zoals Mozes aan de kinderen Israëls leert. Wil zij dan niet, bedenk dan uw eigen bestwil en verweer u met geweld tegen geweld, zoals Mozes dat alles nauwkeurig beschrijft in Deut. 20:10 en vervolgens. En hierin moogt gij niet op het uwe letten en zien, hoe gij heer en meester blijft, maar op uw onderdanen, wie gij bescherming en hulp verschuldigd zijt, opdat zulk een werk in de liefde geschiedt. Want daar uw gehele land op ‘t spel staat, moet gij het wagen, in de hoop, dat God u wil helpen, opdat niet alles verdelgd wordt. En of ge ‘t ook niet verhinderen kunt, dat sommigen er weduwe en wees door worden, zo moet ge u toch verweren, opdat niet alles te gronde gaat en er niets dan weduwen en wezen komen.

En hierin zijn de onderdanen verschuldigd te volgen en [82] lichaam en have beschikbaar te stellen. Want in zulk een geval moet de een terwille van de ander zijn have en zichzelf wagen. En in zulk een oorlog is het christelijk en is het een werk der liefde, de vijanden getroost te doden, te roven en te branden en alles te doen wat de vijand afbreuk doet, totdat men hem overwint naar krijgsgebruik, – behalve dat men zich moet wachten voor zonden, geen vrouwen en maagden mag schenden en, als men de vijand overwonnen heeft, aan degenen, die zich overgeven en verootmoedigen, genade en vrede moet betonen –. Alzo: dat men in zulk een geval het spreekwoord

moet laten gelden: help u zelf, zo helpt u God. Zo deed ook Abraham, toen hij de vier koningen sloeg, totdat hij ze overwon (Gen. 14:14 en vervolgens), waarbij hij zeer zeker niet veel genade toonde ^{82:1}. Want zulk een geval moet men beschouwen als door God verwekt, opdat Hij het land eens schoonveegt en de booswichten uitdrijft.

Maar hoe nu, als een vorst eens onrecht had? Is zijn volk dan ook verschuldigd hem te volgen? Antwoord: neen, want het betaamt niemand tegen het recht te handelen. Maar men moet Gode meer gehoorzamen dan de mensen, want God wil het recht (Hand. 5:29). – Maar hoe dan, als de onderdanen niet wisten of hun vorst recht had of niet? Antwoord: zo lang ze het met alle mogelijke ijver niet konden weten of te weten komen, dan mogen zij hem volgen zonder gevaar voor hun zielen. Want in dat geval moet men de wet van Mozes (Exodus 21:13) in aanmerking nemen, waar hij beschrijft hoe een moordenaar, die onwetend en ongaarne iemand doodt, door de vlucht naar een vrijstad en door het gericht vrij gesproken moet worden. Want welke partij hier verslagen wordt, hetzij zij ‘t recht aan haar kant heeft of niet, die moet het als een tuchting van God aannemen. Wie echter verslaat en overwint in zulke onwetendheid, die moet zijn overwinning zodanig beschouwen, alsof iemand van ‘t dak viel en daardoor een ander verpletterde, en aan God de zaak overgeven. Want voor God maakt het geen verschil, of Hij u door een rechtvaardige of door een onrechtvaardige heer van uw have en leven berooft. Gij zijt Zijn scheppingswerk en Hij kan met u doen, wat Hij wil; als slechts uw geweten onschuldig is. Zo verontschuldigt God ook zelfs koning Abimelech (Gen. 20:6), toen deze aan Abraham zijn vrouw ontnam; niet [83] omdat hij daarin recht gehandeld had, maar omdat hij niet wist, dat het Abrahams vrouw was.

Ten vierde (wat wel het eerste zijn moet en waarvan wij boven reeds gesproken hebben): een vorst moet zich jegens zijn God ook christelijk gedragen, d.i. hij moet zich in vol vertrouwen aan Hem onderwerpen en smeken om wijsheid, om goed te regeren, gelijk Salomo deed (1 Kon. 3:9). Maar over het geloof en het vertrouwen op God heb ik elders zo veel

geschreven, dat het hier onnodig is, daarvan nog meer te vertellen.

Daarom willen wij het hierbij laten en besluiten met de samenvatting, dat een vorst in vier richtingen zijn gedragslijn moet bepalen. Ten eerste jegens God met vol vertrouwen en een hartelijk gebed. Ten tweede jegens zijn onderdanen met liefde en christelijk dienstbetoon. Ten derde jegens zijn raadgevers en machtigen met verstand en een onbevangen oordeel. Ten vierde jegens de misdadigers met de gave van het onderscheid in ernst en gestrengheid. Dan gaat het uiterlijk en innerlijk goed met zijn vorstelijke staat, die Gode en mensen behagen zal. Maar hij moet daarbij op veel jaloersheid en verdriet bedacht zijn, want met zulk een houding zal hij zich heel spoedig het kruis op de hals halen. –

Tenslotte moet ik hier, als een aanhangsel, ook degenen van antwoord dienen, die over “restitutie” redetwisten, d.i. over het teruggeven van onrechtvaardig verkregen goed. Want dat is een algemeen voorkomende taak van de wereldlijke macht. Ook is er veel over geschreven en heeft men op dit punt menigmaal naar een milde straf gezocht. Maar ik wil alles kort samenvatten en al die wetten en strafbepalingen, die daarover gemaakt zijn, in één bundel verenigen en wel aldus: men kan hierin geen veiliger wet vinden dan de wet der liefde. Ten eerste: als zulk een geval zich voordoet, dat de een aan de ander iets moet teruggeven: zijn ze beiden Christenen, dan is de zaak spoedig beslist. Want geen van beiden zal de ander het zijne onthouden, evenmin als dat de een van de ander iets zal teruggeven. Is de een echter een Christen, n.1. aan wie teruggegeven moet worden, dan is ‘t wederom gemakkelijk te beslissen. Want hij vraagt er niet naar, of hij ‘t ooit terug krijgt. En eveneens: is hij, die moet teruggeven, een Christen, dan zal hij ‘t ook doen. Hetzij iemand echter Christen is of niet, dan moet gij over de teruggave als volgt oordelen. Is de schuldenaar arm [84] en kan hij ‘t niet teruggeven en de ander niet arm, dan moet gij hier aan het recht der liefde vrije loop laten en de schuldenaar kwijtschelding verlenen. Want de ander is ook naar het recht der liefde verschuldigd, hem van zijn verplichting te ontslaan en hem nog daarbij te geven als hij ‘t

nodig heeft. Is echter de schuldenaar niet arm, zo laat hem dan teruggeven zoveel als hij kan, hetzij ‘t geheel, de helft, het derde of het vierde deel, maar zo, dat ge hem nochtans voldoende overlaat, woning, voeding en kleding voor zichzelf, zijn vrouw en zijn kind. Want dat zoudt gij hem verschuldigd zijn, als het in uw vermogen stond; nog veel minder moogt ge het hem ontnemen, terwijl het u niet ontbreekt en hij het niet ontberen kan. Zijn ze echter geen van beiden Christen of wil de een niet volgens het recht der liefde laten oordelen, dan kunt ge ze een andere rechter laten zoeken en de hardvochtige schuldeiser aanzeggen, dat zij tegen God en het natuurlijke recht handelen, al bereiken zij naar menselijk recht een gestreng straf. Want de natuur leert, zoals de liefde doet, dat ik doen moet, hetgeen ik wil dat de mensen mij doen. Daarom kan ik niemand op die manier beroven, hoe zeer ik in mijn recht ben, evenmin als ik zelf graag zo beroofd zou willen worden. Maar zoals ik zou willen, dat een ander zijn recht tegenover mij zou prijsgeven in zulk een geval, zo moet ik ook van mijn recht afstand doen.

Evenzo moet men handelen met alle onrechtvaardig verkregen goed, hetzij in persoonlijke hetzij in openbare aangelegenheden; altijd moeten de liefde en het natuurlijke recht de boventoon voeren. Want als gij volgens de liefde oordeelt, zult gij heel gemakkelijk alle zaken beslissen en beslechten zonder enig rechtsboek. Als ge echter de liefde en het natuurrecht uit het oog verliest, zult ge het nooit zo terecht brengen, dat het Gode behaagt, al hadt ge ook alle rechtsboeken en juristen verslonden, maar zij zullen u, hoe meer ge hen napraat, slechts op een dwaalspoor leiden. Een zuiver en goed oordeel moet en kan niet volgens boeken, maar volgens het gezonde verstand geveld worden, alsof er geen boek bestond. Maar zulk een vrij oordeel bieden slechts de liefde en het natuurlijke recht; uit de boeken komen stroeve en hinkende oordelen voort. Daarvan wil ik u een voorbeeld noemen:

Men vertelt van hertog Karel van Bourgondië ^{84:1} het volgende verhaal. Een edelman nam zijn vijand gevangen. Toen kwam de [85] vrouw van de gevangene om haar man los te kopen; maar de edelman beloofde haar de man

vrij te laten, wanneer zij bij hem slapen wou. De vrouw was godvruchtig, en zou haar man toch zo gaarne losgekocht hebben. Ze gaat heen en vraagt haar man of ze het doen zal om hem los te kopen. De man was heel graag vrij en wilde zijn leven behouden en veroorloofde het aan de vrouw. Toen nu de edelman bij de vrouw geslapen had, liet hij de volgende dag de man de kop afslaan en gaf hem dood aan de vrouw. Over dat alles deed zij haar beklag bij hertog Karel. Deze ontbood de edelman en beval hem, de vrouw te huwen. Toen nu de huwelijksdag voorbij was, liet hij de man de kop afslaan, gaf aan de vrouw zijn goed in bezit, herstelde haar in ere en strafte zodoende de ondeugd op recht vorstelijke wijze.

Zie, zulk een oordeel had hem geen paus, jurist of boek kunnen geven; maar het is ontsproten uit vrije redelijkheid, boven alle boeken-recht uit, en wel zo mooi, dat iedereen het billijken moet en in zijn eigen hart geschreven vindt, dat het aldus rechtvaardig is. Evenzo schrijft ook Augustinus in zijn *Sermo Domini in monte* ^{85:1}. Daarom moet de rede over geschreven rechten de baas blijven. Want daaruit zijn ze ontsprongen als uit de ware rechtsbron en men moet de bron niet aan zijn kleine beddingen binden noch de rede laten knechten door de letter.

TOELICHTING.

Luther, de professor, die als student de studie in de rechten heeft vaarwel gezegd voor de studie in de theologie, wordt nochtans geroepen tot rechtskundige en staatkundige raadgevingen, dank zij de beheersende plaats, die hij in het geestelijk leven vermocht te bekleden, en de gezaghebbende stem, die hij in het geheel der samenleving deed klinken. Hij bestaat daarbij het waagstuk, tegenover het Romeinse recht, dat overwegend de basis vormt voor de rechtsbedeling, een proeve te geven van rechtspraak op bijbelse grondslag: wat gij wilt, dat de mensen u doen zullen, doe gij hun ook zo, de gulden regel voor de levenswandel van de Christen. Vandaar de onderwijzende toon van dit vlugschrift.

Tegelijk staat hij open voor de bevoegdheid in deze van de rede en vertoont hij hierin een humanistische trek als vijand van alle letterknechterij. Zijn kinderlijke, heerlijke afhankelijkheid van het bijbelwoord zij hier en daar volgens twintigste-eeuwse opvatting wat naïef, zijn gebruikmaking van bijbelse aanhalingen tot staving van zijn betoog is door en door gezond en fris. In de forse greep op de aanhangige vraagstukken is hij ook al weer ondogmatisch en nieuw en werkt hij dus vernieuwend.

Deze geesteskracht ontleent Luther aan 't harmonisch verbinden van twee dingen. Ten eerste een niets verbloemend realisme aangaande deze wereld ("aangezien er onder duizenden nauwelijks één ware Christen is") en daarbovenuit een alles overwinnend idealisme aangaande de eeuwige wereld. Het laatste behoedt het eerste voor een houding van hardvochtigheid en tirannie, het eerste behoedt het laatste voor dweepzucht en hemelbestorming. De realist komt in botsing met de prediking der al-vergevende hemelliefde; de idealist, beter is te zeggen: de optimist, komt in botsing met de heilige verontwaardiging van God, die "recht en waarheid wreekt" en de overheid het zwaard in de hand legt.

Deze vraagstelling drijft te allen tijde de mens in een innerlijke tweespalt. Binnen het humanisme is het moralisme op zedelijk gebied, binnen de Christenheid is het piëtisme op godsdienstig gebied, geneigd liefde boven gerechtigheid te stellen. Beide dreigen het stoer-reformatorische,

oer-bijbelse geloof te verbleken, te vervlakken en te verzwakken. Er is in de bijbel een alom-geldige twee-eenheid tussen Oude en Nieuwe Testament, alleen door het geloof te aanschouwen, waardoor aan geen van beide ook maar enigerlei afbreuk behoeft te worden gedaan.

Terwille van het behoud van de eenheid der Godsopenbaring heeft de Scholastiek een scheidingslijn getrokken tussen tweeërlei soort bijbelse geboden: "algemeen geldige voorschriften" voor iedereen en bijzonder moeilijke voorschriften, die geen bindende kracht hebben voor iedereen, doch slechts "raadgevingen" zijn voor de extra-vrome mensen. Voor het zedelijk bewustzijn acht Luther dit heilloos; het tast de algemeen-geldigheid van de bijbel aan en veroorzaakt Farizeïsme: er ontstaat een aparte stand van vromen, die met minachting neerziet op "de schare, die de wet niet kent". Wars van en dwars tegen deze "sofisterij", trekt Luther derhalve een andere, te weten, de enige scheidingslijn: Christenen en on-Christenen, en daardoor blijft de Bijbel als Gods Woord één en ondeelbaar. Tevens wordt aan alle Farizeïsme de kop ingedrukt. Want Christenen en niet-Christenen zijn beiden evenzeer zondaren. Het verschil is slechts dat de Christenen in ootmoed hun zonde belijden en zich derhalve stellen onder de tucht van het Schriftwoord.

Voor de staatkundige opbouw der samenleving heeft dit geloof meer dan vage aanwijzingen: het geeft strikte richtlijnen. Noch aan overheid, noch aan onderdaan schenke men volle vertrouwen ("vest op mensen geen vertrouwen"). Noch aan de overheid noch aan de menigte kan men volstrekte volmacht verlenen. Slechts de Almachtige blijft, als Heere der Heeren, met 't hoogst gezag bekleed. Absolute volmacht aan overheid of aan de menigte leidt toch tot hetzelfde: tirannie. Wordt het menselijke ten troon verheven, hetzij individueel hetzij massaal, daarmee wordt nooit anders dan het zondige ten troon verheven. Vrijheid is slechts daar, waar alle menselijke macht getoomd en geteugeld wordt door een hoger ingrijpen: de volmacht en almacht Gods. Tegenover de tirannie in het stoffelijke staat de Christen slechts de smalle weg, tegenover geestelijke tirannie ten laatste slechts de enge poort van het martelaarschap open. De dwaasheid echter van de fanatieke mens om zijn naaste in ziel en geweten te dwingen wordt meesterlijk door

Professor Luther gehegeld. Wij zien broeder Martinus hier weer als de rake en toch altijd weer blijmoedige humorist. Maar de zedelijke verontwaardiging over de geloofsvervolging (juist in 1523 vielen de eerste martelaren en wel in de Nederlanden) trilt er niet zwakker door in zijn hart.

Ook tegenover het Humanisme kiest Luther krachtig partij. Het Humanisme immers wenst een autonome staat, die in zijn eigen doeleinden en niet als scheppingsordonnantie zijn bestaan rechtvaardigt. Critiek van de zijde der religie op de staat moet geneutraliseerd worden: Luther daarentegen stelt deze critiek als een gebiedende eis. Religie wordt geduld, voorzover zij de kracht van de staat niet aantast, doch vermeerdert, want God is de vriend der sterken: Luther echter perkt de wederzijdse bevoegdheden van zwaard en kromstaf (wereldlijke en geestelijke overheid) daartoe zo scherp af, opdat van geen van beide zijden de totaliteits-usurpatie mogelijk zij. Is de Middeleeuwse staat gesubordineerd aan de Kerk, het Humanisme wil de religie subordonneren aan de staat, zich met de Renaissance toetsende aan de oude Romeinen: Luther subordineert beide onder de tucht van Gods Woord. Vond Macchiavelli met zijn geschrift "De Vorst" (1515) als adviseur een open oor bij de Medici's, hertog George van Saksen, Luther's vijand, klaagde hem bij keurvorst Frederik van Saksen aan wegens zijn felle oordelen over de vorsten. Frederik echter liet zijn geschrift voor zich apart inbinden wegens zijn grote ingenomenheid ermee.

Nadat Luther eerst de theologische kant der aanhangige vraagstukken heeft behandeld in de Sermon over de goede werken (1520) en daarna de staatkundige zijde belicht heeft in "Een trouwe vermaning aan alle Christenen, zich te wachten voor oproer en opstandigheid" (1522) geeft hij in dit geschrift een samenvatting. De verhouding tussen overheid en onderdaan vastleggende, heeft Luther zijn standpunt nauwkeurig afgebakend. Als straks in 1525 de boeren-oorlog uitbreekt, behoeft Luther geen apologie te schrijven tegen de verwijten door beide partijen tot hem gericht. Bij voorbaat heeft hij door dit geschrift de Reformatie ervoor behoed, misvormd en ontwaard te worden tot een revolutie.

NOTEN per pagina in de bron

- 37:1 Luther behandelde dit onderwerp in 1520 (Aan de christelijke adel van de Duitse natie, over de verbetering van de christelijke stand) en in 1522 (Een trouwe vermaning aan alle christenen om zich te wachten voor oproer en mouterij) en in twee leerredenen van het jaar 1522.
- 37:2 Aanhangers der Scholastiek.
- 39:1 Zij hebben er namelijk in het geheel niet naar gehandeld.
- 39:2 Let op de ironie!
- 39:3 Namelijk door het edict van Worms van 1521.
- 40:1 Zie Job 41:6 (beschrijving van de leviathan of krokodil): zijn trotse schubben zijn als vaste schilden, vast en nauw in elkander gesloten.
- 40:2 Bulla = waterblaas; capsule, waarin het zegel van de paus gestempeld was, dat aan de banbul hing. Als "pars pro toto" ("deel voor 't geheel") was "waterblaas" een spotnaam voor banbul. Luther stelt de banbul van de paus op één lijn met de ondoordringbare schubben van de krokodil.
- 40:3 Totdat er geen monniken meer zijn: spreekwoordelijke uitdrukking voor "zonder ophouden". Luther hoopt dus, dat de tegenstand tegen de vorsten zo standvastig moge zijn, dat de vorsten altijd door moeten toornen.
- 41:1 Gen. 4:14 en vervolgens.
- 43:1 "Consilia evangelica", d.i. evangelische raadgevingen. Zie Luther's brief hiervóór.
- 43:2 Zie Galat. 3 en Galat. 5:6.
- 44:1 Van Luther's kerk-postille was in 1522 het eerste deel, bevattende de preken van Advent tot Epifaniën, verschenen.
- 45:1 Letterlijk: zonder hun dank; vergelijk "Een vaste burcht", het vierde couplet "und kein'n Dank dazu haben".
- 46:1 Kritiek op de wederdopers; zie ook art. 16 der Augsburgse geloofsbelijdenis.
- 48:1 D.i.: rijk aan vrede.
- 48:2 Zie Rom. 13:6
- 51:1 Deze mening blijft voor Luther's rekening; zo in 't algemeen is zij onjuist. Zie Matth. 11:11; Luc. 9:55
- 51:2 Ook deze mening mag Luther verantwoorden; zonder reserve, bijv. ten aanzien der moraal, is zij ook onjuist.
- 51:3 In zijn brief aan Augustinus (112:16).
- 51:4 Men denke in de eerste plaats aan de ceremoniële wetten.
- 53:1 S. Mauritius was, omstreeks 300, onder keizer Maximianus (niet onder Julianus) bevelhebber van het Thebaïsche legioen, dat echter weigerde de strijden tegen de Christenen in Gallië en daarom werd vernietigd.
- 53:2 Eveneens veldheer onder Maximianus, in 311 gestorven als martelaar te Byzantium.
- 53:3 Soldaat in het Thebaïsche legioen.
- 53:4 Julianus, de Afvallige (van het Christendom), regeerde van 361-363.
- 53:5 Zie de uitlegging der vierde bede in Luther's Kleinen Katechismus.
- 55:1 Christus betaamde het te leven in de sfeer, die Hem in staat stelde, het Godsrijk in diepste innerlijkheid en hoogste reinheid eer te geven. Hem *persoonlijk* verbood deze grootse roeping huwelijk en zwaard.
- 55:2 Ieder waarachtig Christen kan een prediker zijn van Gods woord.
- 56:1 Vergelijk het woord van Tertullianus: Christus heeft niet gezegd: "Ik ben de gewoonte", maar ik ben de waarheid" (De virginibus velandis 1:1).
- 56:2 Luther's bedoeling is dus deze: Het strafrecht heeft tweeërlei taak: 1^e. de niet-christenen, die er wel gebruik van willen maken, worden belet zich op eigen gelegenheid recht te verschaffen; 2^e. de misdadigers vinden er een voortdurende en dreigende waarschuwing in om hen van het kwade af te houden.
- 57:1 Men denke aan plechtige verklaringen, als: "voorwaar, voorwaar, God is mijn getuige" enz.

- 58:1 Luther heeft eens deze tekst voor zichzelf aangehaald in het felle geschrift "Waarom de boeken van de paus en zijn jongeren door Dr. Martin Luther verbrand zijn".
- 62:1 De ware, onzichtbare Kerk.
- 62:2 Met andere woorden: geloof dus maar op gezag, u aansluitend bij de meerderheid.
- 64:1 Vgl. Matth. 27:25: "Zijn bloed kome over ons en onze kinderen", en Hand. 5:28.
- 65:1 Epi-scopus = bis-schop = toe-ziener, dus bisschop in de ware zin van het woord.
- 65:2 Namelijk voor de jacht, om ze daarna weer te vangen.
- 65:3 Namelijk aan Luther en de ketters.
- 65:4 De Romeinse keizers gaven de schuld van rampen aan de Christenen en vervolgden de Christenen, toen het Romeinse rijk ten ondergang neigde.
- 66:1 Hun harten moeten verstokt blijven.
- 67:1 Zie Matth. 16:19.
- 68:1 Vgl. Matth. 20:25.
- 68:2 In dit aan hertog Johannes opgedragen geschrift uit Luther zich ongedwongen, onderscheid makende weliswaar tussen ambt en persoon, en in overeenstemming met menig Schriftwoord, zoals Ps. 118:9; 146:3; Pred. 10:16; Jes. 3:4; Matth. 10:18; 20:25; Hand. 4:26.
- 68:3 Vergelijk Vondel in "Josef in Dothan":
Ja, Vader, laat de mensen ruiken,
Hoe Gij de kwaden kunt gebruiken
Ten goede van dit aards geslacht.
- 70:1 De straf kan pas ingaan, nadat de rechtspraak het onrecht aangetoond heeft.
- 71:1 De vorsten die optrekken tegen de Turk, bewijzen daardoor hun Christen-zijn. Willen ze echter in hun land de zielen met hun zwaard regeren, zegt Luther, dan tonen zij zich niet als Christenen.
- 71:2 D.i.: Hij schudt verachting uit over de vorsten.
- 72:1 D.w.z. in naam van de duivel, n.l. tot uw ondergang, terwijl ik, Luther, het u in Gods Naam raad, tot uw behoud.
- 72:2 Wellicht heeft Luther hier gedacht aan Fil. 2:3: "door ootmoedigheid achte de een de ander hoger dan zichzelf", daar in Rom. 12:10 staat: "de een kome de ander voor met eerbetoning".
- 76:1 Men denke aan het woord van wijlen Koningin Emma: "Oranje kan nooit genoeg voor Nederland doen".
Zie ook Placcaet van Verlatinge (26 juli 1581): "dat d'ondersaten niet en zijn van Godt gheschapen tot behoef van den Prince om hem in alles, wat hij beveelt, weder het goddelic oft ongodelick, recht oft onrecht is, onderdanich te wesen en als slaven te dienen, maer den Prince om d'ondersaten wille, sonder dewelcke hij gheen Prince en is, om deselve met recht ende redene te regeeren ende voor te staen ende lief te hebben als een vader sijne kinderen ende een herder sijne schapen, die sijn lijf ende leven sett om deselve te bewaren".
- 77:1 D.w.z.: iets zeer zeldzaams.
- 78:1 Zie ook Lucas 10:18.
- 78:2 Men denke aan het spreekwoord: fide, sed cui vide, – trau, schau wem, – vertrouw, doch zie, wie.
- 78:3 Vergelijk Paulus' onderscheiding: de geestelijke mens en de vleselijke mens.
- 79:1 Namelijk als men zo op de vingers gekeken wordt.
- 80:1 Namelijk aan iemand een ambt opdragen en het dan met hem wagen.
- 80:2 D.i.: Om één man ter dood te brengen.
- 81:1 D.i.: Op mensen, die u met woord of daad leed berokkend hebben.
- 82:1 Dit "niet" is wel de juiste lezing (de Vertaler).
- 85:1 D.i. Karel de Stoute (1467-1477)
- 85:2 D.i. in zijn uitlegging der bergrede.